

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

KATEDRA HISTORICKÝCH VĚD

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: Obecné dějiny

ŘÍJNOVÁ REVOLUCE V RUSKU

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Filip Šisler

Katedra historických věd

Vypracovala:

Lucie Bürgerová

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Lucie Bürgerová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Filipovi Šislerovi za cenné rady, čas a odborné vedení, které mi poskytl při psaní této práce.

Obsah

1 Úvod.....	4
2 Komunismus, bolševismus a politické strany v Rusku.....	7
2.1 Vladimir Iljič Lenin.....	11
2.2 Lev Davidovič Trockij	12
2.3 Josif Vissarionovič Stalin.....	13
3 Únorová revoluce.....	16
3.1 Rusko na počátku 20. století	16
3.2 Světová válka	19
3.3 Únorová revoluce	21
4 Říjnová revoluce	28
4.1 Návrat Lenina do Ruska.....	28
4.2 Otázka války a míru	30
4.3 Krize Prozatímní vlády	31
4.4 Červencový puč.....	33
4.5 Kornilovova aféra.....	36
4.6 Říjnový převrat.....	39
5 Události po převzetí moci bolševiky	48
5.1 Brestlitevský mír	48
5.2 Vznik Rudé armády.....	50
5.3 Občanská válka	53
6 Závěr	59
7 Použitá literatura a zdroje	62
7.1 Literatura	62
7.2 Internetové zdroje.....	64
8 Resumé.....	65

1 Úvod

Letos je tomu právě sto let od doby, kdy v Rusku, v roce 1917, proběhly dvě převratné události. Jednou z nich byla Říjnová revoluce, jež se do dějin zapsala jako jedna z nejkřičivějších událostí 20. století a jež bezesporu ovlivnila celý soudobý svět. Této události předcházela revoluce únorová.

Již zmíněná únorová revoluce vypukla jako revoluce občanská. Po jejím ukončení došlo k odbourání staré společnosti „poddaných“ a zároveň vznikla i snaha vytvořit společnost „občanů“.¹ V případě Říjnové revoluce se jedná o revoluci Plebejskou. Tato událost byla akcí nižších vrstev, k nimž náleželo dělnictvo, dále potom lidé, kteří své místo v sociální struktuře měst dosud nenalezli, členové nižší vrstvy armády a válečného námořnictva či venkovská chudina.²

Pod často uváděným širším pojmem ruská revoluce lze chápat buď události probíhající v několika říjnových dnech roku 1917, nebo období od února do října téhož roku. Pro řadu autorů představuje ruská revoluce období od roku 1917 až 1921, kdy bolševici vítězstvím v občanské válce definitivně upevnili svou moc. Ke kompletnímu pochopení všech událostí v roce 1917 je však zapotřebí zaměřit se na celkový přechod od starého režimu k novému, který započal v roce 1905.³

Cílem této práce je analýza příčin, průběhu, ale i důsledků Říjnové revoluce. Práce je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly, které jsou členěny v další podkapitoly. Účelem první kapitoly je nastínit počátky bolševického hnutí, vznikem bolševické strany a stručné představení osobností, jež se v rámci komunistické ideologie vepsaly do dějin. V další řadě je nutné obeznámit se s politickými a hospodářskými poměry v Rusku, panujícími na počátku 20. století a jejich následným vlivem na události, které vypukly v únoru/březnu 1917. Stěžejní kapitola analyzuje období od února/března 1917, kdy se po abdikaci posledního ruského cara Mikuláše II. dostává k moci Prozatímní vláda, která je následně svržena bolševickým pučem v říjnu/listopadu 1917. Poslední

¹ Termín občan označuje především střední vrstvy ve městech a na venkově, které v rámci Ruska na počátku 20. století nelze zcela ztotožnit s buržoazií v rámci evropského chápání.

² REIMAN, Michal, LITERA, Bohuslav (eds.), *Zrod velmoci : Dějiny Sovětského svazu 1917-1945*, Praha 2013, s. 12-13.

³ MALIA, Martin, *Lokomotivy dějin: Revoluce a utváření moderního světa*, Brno 2009, s. 334.

kapitola se snaží přiblížit některé ze zásadních problémů a odporu, s nimiž se musela nová bolševická vláda vypořádat během následujících let. Závěr této práce se snaží o charakteristiku nastoleného režimu, zaměřuje se především na jeho úskalí a jasný negativní dopad.

O Říjnové revoluci bylo napsáno nepřehledné množství publikací. Řada z nich pochází od českých autorů. Mezi stěžejní knihy, především pro hlavní kapitulu o Říjnové revoluci, patří publikace od českého historika Michala Reimana. První z jeho děl, použitých v této práci, je kniha *Ruská revoluce : 23. únor-25. říjen 1917*. Kniha byla vydána v předvečer Pražského jara, konkrétně v roce 1967 a vyvolala prudkou reakci tehdejších sovětských straníků. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy v Praze v srpnu 1968 bylo autorovi znemožněno sepisovat díla týkající se sovětských dějin. Po vydání článku v italském týdeníku, jež vyšel k šedesátému výročí Říjnové revoluce v roce 1977, ho československé úřady dokonce zbavily československého občanství.⁴

Dalším důležitým Reimanovým dílem je kniha *Zrod velmoci: Dějiny Sovětského svazu 1917-1945*, napsána společně s kolektivem dalších českých historiků a publikována v roce 2013. Kniha důkladně analyzuje nejen příčiny a povahu ruské revoluce, ale i následný politický a hospodářský vývoj SSSR. Jedním ze spoluautorů díla je odborník na moderní ruské dějiny Bohuslav Litera.

Mezi práce Bohuslava Litery, které byly pro sepsání tohoto textu neopomenutelné, patří kniha *Historie Rudé armády 1917-1941*, vydaná v roce 2009. Publikace se důkladně zabývá fenoménem Rudé armády od jejího zrodu v roce 1918 a následné úlohy v občanské válce, až po červen 1941, krátce před napadením SSSR nacistickým Německem.

Za zmínku stojí i kniha *Dějiny Ruska* vydaná v roce 1996. V porovnání s ostatní použitou literaturou se zabývá ruskými dějinami od vzniku prvního státního útvaru na ruském území – Kyjevské Rusi, až po éru prezidenta Borise Jelcina v 90. letech 20. století. I přes to, že je tato kniha velice obsáhlá, téma ruské revoluce je zde popsáno stručněji, než v jiných použitých publikacích. Tato dílo bylo vydáno kolektivem českých historiků. Jedná se o Milana Švankmajera, Václava Vebera, Zdeňka Sládka a Vladislava Moulise.

⁴ REIMAN, Michal, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, Praha 1991, s. 9-10.

Vladislav Moulis je také autorem knihy *Běsové ruské revoluce*, jež je rovněž v práci použita. Byla publikována v roce 2002. Zaměřuje se na vybrané osobnosti z řad bolševiků a zločiny, které páchali. Kniha je jedním ze stěžejních zdrojů první kapitoly zabývající se komunismem a bolševismem.

Dalšími klíčovými publikacemi této kapitoly jsou dvě knihy od britského historika Roberta Service. První z nich je dílo *Lenin : Životopis* z roku 2002. Podrobně se zabývá soukromým i politickým životem Vladimira Iljiče Lenina od dětství, až po jeho smrt. Druhá kniha se jmenuje *Soudruzi : světové dějiny komunismu* publikovaná v roce 2009. Velmi rozsáhle pojednává o vývoji komunismu nejen v Rusku, ale i v dalších zemích.

Jedním z dalších důležitých zahraničních autorů je americký historik, pocházející z Polska, Richard Pipes. Pipes patří v americké historiografii k proudu, jež se k událostem v roce 1917 a jejich následným vývojem staví zásadně negativně.⁵ Jeho kniha *Dějiny ruské revoluce*, vydaná v roce 1998, důkladně a impozantně popisuje situaci v Rusku od přelomu 19. a 20. století až po vítězství bolševiků v občanské válce ve 20. letech.

Dalším poutavým a velmi rozsáhlým dílem je kniha od britského odborníka na ruské dějiny Orlanda Figese *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924* z roku 2005. Autor zde velmi podrobně vysvětluje vývoj revoluce v Rusku, jejíž počátky klade do 90. let 19. století. Jedná se o znamenitou syntézu, jež důkladně zaznamenává počátky a etablování první totalitní diktatury na světě.

Ústředním dílem psaným v anglickém jazyce je publikace australské historičky Sheily Fitzpatrick *The Russian Revolution* vydané v roce 2000. Kniha se pokouší o promyšlenou analýzu událostí z roku 1917. Stejně tak se zaměřuje na celkový vývoj v Rusku od počátku 20. století až po Stalinovy velké čistky ve 30. letech.

⁵ HANUŠ, Jiří, VLČEK, Radomír (eds.), *Interpretace ruské revoluce 1917*, Brno 2008, s. 88.

2 Komunismus, bolševismus a politické strany v Rusku

Nelze zcela přesně definovat, co komunismus představuje. V každé komunistické zemi byl vykládán s určitými rozdíly. Samotný termín se objevil okolo čtyřicátých let 19. století. V podstatě hlásal rozvrátit základy společnosti a přebudovat ji. Ve 20. století byla za základní vyjádření komunismu považována oficiální ideologie Sovětského svazu. Za nejvýznamnější teoretiky komunismu jsou považováni němečtí filosofové Karl Marx a Friedrich Engels, kteří založili učení známé jako marxismus. Marx a Engels věřili, že žijí na konci kapitalistické éry, po níž nastane věk komunismu. Zastávali názor, že spolu se svými příznivci vytvoří na zemi dokonalou společnost. Majetek měl být rozdělen všem stejným dílem a nikdo neměl mít navrch.⁶

Neexistovaly by rozdíly v postavení a moci, všichni by si byli rovni. Komunismus měl rušit pozemkové vlastnictví, dědičná práva, odstranit náboženství, zavést obecné vlastnictví či stejnou pracovní povinnost pro všechny. Marx a Engels předpovídali „nastolení vlády proletariátu“. Komunismus se měl stát poslední fází historie lidstva.⁷ Marxisté kladli důraz především na třídní otázku, nikoliv národnostní.⁸

Marx a Engels předpokládali, že marxismus se nejlépe uchytí v zemích podobným Německu, kde se bude opírat o industrializaci, expandující města, dělníky z továren a horníky. Velkým zklamáním pro ně byla Velká Británie, jež se stala jejich exilovou zemí. V Británii žádná silná marxistická strana nevznikla. Země se vyznačovala občanskou svobodou a prosperující ekonomikou, které de facto znemožnily podporu politického extremismu. Naopak se ukázalo, že nejlepší podmínky pro zakotvení marxismu představují útisk a chudoba, proto měly marxistické ideje největší ohlas v carském Rusku.

Marxismus zde začal mít větší vliv od 70. let 19. století. V Rusku neexistoval parlament, legálně působící politické strany ani odborové organizace. Většinu obyvatelstva tvořili chudí rolníci. Odpor proti samoděržaví byl přísně perzekuován a trestán zejména deportacemi do vyhnanství na Sibiř, v horších případech byli odsouzení posíláni na nucené práce.⁹

⁶ SERVICE Robert, *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009, s. 23-24.

⁷ Tamtéž, s. 34.

⁸ FITZPATRICK, Sheila *The Russian Revolution*, Oxford 2000, s. 69.

⁹ SERVICE, *Soudruzi*, s. 50.

Během 19. století začala převážně ruská inteligence, která nesouhlasila s carskou politikou a sociálními a ekonomickými problémy v zemi zakládat revoluční hnutí. Jedním z prvních bylo společenské hnutí ruské inteligence - *Narodnaja volja* (česky Svoboda lidu) neboli narodnictví.¹⁰ Podle narodníků mělo být hlavní hybnou silou ruské revoluce rolnictvo, nikoliv dělnictvo, na které se orientovali marxisté.¹¹ Členové narodníků spáchali v roce 1881 atentát na cara Alexandra II. Následně byla veškerá revoluční hnutí tvrdě potlačována, jak carem Alexandrem III., tak jeho nástupcem Mikulášem II.¹²

Základny ruských revolučních organizací se proto nacházely hlavně v zahraničí, zejména v Ženevě, Londýně nebo Paříži. Odtud mohli revoluční vůdcové vydávat tiskoviny a vést diskuze.¹³ Na narodníky po roce 1900 navázala Strana socialistů revolucionářů (eseři), která sehrála důležitou roli v událostech 20. století.¹⁴

Dějiny bolševismu se datují přibližně do 90. let 19. století. V této době se vyhroutil spor z 80. let mezi narodníky a první ruskou marxistickou organizací - Osvobození práce. Předmětem sporu byla úloha právě se ustavující dělnické třídy v Rusku a role socialismu v ruském politickém vývoji a společnosti. V 90. letech se k debatě připojili také představitelé mladší marxistické generace. K nejaktivnějším patřil Vladimir Iljič Uljanov. Diskutovalo se o tom, zda se Rusko již vydalo kapitalistickou cestou, či zda ji někdy bude následovat. Marxisté byli přesvědčeni, že na cestu kapitalismu již vstoupilo.¹⁵ V 90. letech 19. století se marxisté stali nejpočetnější skupinou v ruském revolučním hnutí.

Aby konsolidovali své postavení, usilovali o založení vlastní strany - Sociálně demokratické dělnické strany Ruska, jejíž ustanovující sjezd se konal v Minsku v březnu 1898. Nicméně členové sjezdu zde byli pozatýkáni. Přesto snahy o založení strany pokračovaly a v létě 1903 se konal druhý sjezd strany. Na druhém sjezdu se strana rozštěpila na dvě frakce. První z nich se orientovala okolo jednoho z vedoucích intelektuálů strany - Vladimira Iljiče Lenina. Lenin získal většinu, proto své uskupení mohl označit za většinové - bolševici a jeho odpůrce v menšině

¹⁰ WADE, Rex A., *The Russian Revolution, 1917*, New York 2005, s. 9-10.

¹¹ REIMAN, Michal, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, Praha 1991, s. 32.

¹² WADE, s. 10.

¹³ SERVICE, *Soudruzí*, s. 50.

¹⁴ WADE, s. 10.

¹⁵ REIMAN, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, s. 31-32.

za menševiky. Do čela menševiků se postavil Julij Osipovič Martov. K menševikům se také přidal Georgij Valentinovič Plechanov, jež byl považován za přední osobnost ruského marxismu, čímž v podstatě menševici získali podstatnější pozici v ruské politice.¹⁶ Hlavní příčinou roztržky se stala neshoda ohledně kritérií pro členství ve straně.¹⁷ Nejradiálnější politickou stranou v předrevolučním Rusku se stali bezpochyby bolševici. Menševici představovali umírněnější křídlo.¹⁸ Rozkol mezi frakcemi byl završen v roce 1912, kdy Lenin vyhlásil samostatnou bolševickou stranu.¹⁹

V roce 1905 vypukly v Rusku revoluční události. Bezprostřední záminkou se stala „krvavá neděle“, kdy státní moc násilně zasáhla proti poklidné demonstraci. Následující měsíce probíhaly ve znamení nepokojů. Dělníci organizovali stávky a volili si své rady – „sověty“.²⁰ Na soustavě sovětů byl poté v podstatě založen celý ruský vládní systém. Sověty existovaly jak ve velkých městech, tak i na vesnicích. Jednalo se v podstatě o radu, v níž byli sdružení zástupci rolníků, vojáků a dělníků. Zástupci sovětů nebyli voleni v klasických volbách. Rolníci si své zástupce volili na obecních setkáních, dělníci přímo na pracovištích a vojáci v kasárnách.²¹ Nejvýznamnější byl Petrohradský sovět, v jehož čele stál mladý marxistický řečník Lev Davidovič Trockij.²²

V roce 1905 také vznikla v Rusku Konstitučně demokratická strana (kadeti). Jednalo se o hlavní představitele politického liberalismu. V roce 1917 se stali jedinou důležitou stranou, která nebyla socialistická.²³ Jejím zakladatelem a vůdcem se stal Pavel Nikolajevič Miljukov, který byl mimo jiné přítelem Tomáše Garrigua Masaryka. Sám Masaryk označil stranu kadetů za jedinou v Rusku, která svůj politický program formulovala na poměrně demokratických principech.²⁴

Car Mikuláš II. byl nucen vydat manifest, kterým přislíbil zavedení parlamentního systému. Socialisté se ale obávali, že při první příležitosti budou obnoveny staré pořádky. V prosinci 1905 proto bolševici vyvolali povstání v Moskvě,

¹⁶ SERVICE, *Soudruzi*, s. 52-53.

¹⁷ MALIA, Martin, *Lokomotivy dějin: Revoluce a utváření moderního světa*, Brno 2009, s. 346.

¹⁸ MOULIS, Vladislav, *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002, s. 7.

¹⁹ BERTRAND, Patenaude, *Trockij vzestup a pád Revolucionáře*, Praha 2011, s. 226.

²⁰ SERVICE, *Soudruzi*, s. 53.

²¹ FOSTER, William, *The Russian Revolution*, Chicago 1921, s. 17.

²² SERVICE, *Soudruzi*, s. 53.

²³ WADE, s. 12-13.

²⁴ HANUŠ, Jiří, VLČEK, Radomír (eds.), *Interpretace ruské revoluce 1917*, Brno 2008.

kteřé ovšem bylo úspěšně potlačeno a vedení strany se muselo uchýlit do emigrace.²⁵ Usadili se převážně v Ženevě, Curychu, Paříži a Londýně. Většinu času se drželi pohromadě a stále se soustředili na dění v Rusku.²⁶ Vůdci bolševiků sami sebe nazývali profesionálními revolucionáři, obvykle žili mimo společnost. Jejich život se točil pouze kolem přípravy revoluce. Strana pro ně byla vším, žili výhradně pro ni, obvykle na úkor osobního života.²⁷

Bolševici nenáviděli vyšší společenské vrstvy.²⁸ Měli jasné plány, od počátku věděli, co chtějí. Aby si zabezpečili kontrolu nad masami, rozdmýchávali mezi nimi třídní citění. V napjaté atmosféře pořádali manifestace na ulicích, v továrnách, kasárnách a jinde.²⁹ Bolševická strana byla pevně organizovaná a o moc usilovala cílevědomě. Díky vyzdvihování požadavků lidových hnutí si dokázala zajistit stále větší vliv.³⁰

Lenin navrhoval, aby se revoluce opřela především o rolnictvo, zároveň byl názoru, že revoluce musí být násilná, mírové převzetí moci nepřipadalo v úvahu.³¹ Sami sebe bolševici považovali za součást mezinárodního proletářského hnutí a doufali, že jejich úspěch v Rusku vyvolá podobné revoluce po celé Evropě.³²

Stádia vedoucí k dokonalé společnosti vypracoval Lenin z odkazu Marxe a Engelse. Slet událostí se měl odvíjet v následujícím pořadí: Kapitalismus bude svržen násilnou revolucí a nastane „diktatura proletariátu“, která bude z počátku nemilosrdná. Postupně přestane být rozlišováno mezi jednotlivými třídami pomocí oslabování vlivu střední a vyšší buržoazie. Hospodářství bude uspokojovat všeobecnou potřebu lidu a instituce k řízení státní správy obsadí nižší společenské vrstvy. Přesto však socialismus bude i nadále vyžadovat existenci státu. V posledním stádiu vývoje bude dosaženo společnosti bez útlatku a vykořisťování - komunismu. Bude uplatněna zásada „každému podle jeho schopností, každému podle jeho potřeb“. Nebude existovat materiální odměna, nebude potřeba profesionální politické vrstvy, úřednictva ani ozbrojených složek, všechen lid bude zapojen do samosprávy a existence státu již

²⁵ SERVICE, *Soudruzi*, s. 53-54.

²⁶ Tamtéž, s. 56.

²⁷ MOULIS, s. 7.

²⁸ REIMAN, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, s. 37.

²⁹ WILLIAMS, Harold, *The spirit of the Russian revolution*, London 1919, s. 13.

³⁰ REIMAN, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, s. 17.

³¹ SERVICE, *Soudruzi*, s. 54-55.

³² FITZPATRICK, s. 69.

nebude potřeba.³³ Tyto představy byly nereálné a utopické. Přesto tento systém následně zvítězil i v dalších státech a stal se podstatným faktorem mezinárodních vztahů až do konce 20. století.³⁴

2.1 Vladimir Iljič Lenin

Lenin, rodným jménem Vladimir Iljič Uljanov se narodil 22. (10.) dubna 1870 v ruském Simbirsku. Na jeho počest se roku 1924 přejmenovalo jeho rodné město na Uljanovsk a zůstalo tak pojmenované až do současnosti.³⁵

Uljanovovi byli poslušnými poddanými cara Alexandra II. V roce 1874 získal dokonce Ilja Uljanov šlechtický titul. Vyhýbali se styku s kýmkoli, kdo měl problémy s úřady, a své děti odrazovali od projevů a náklonnosti k revolučním myšlenkám.³⁶

V roce 1887 byl ovšem za pokus o atentát na cara Alexandra III. popraven Leninův starší bratr Alexandr Uljanov. Od této chvíle byli Uljanovovi vyvrženi ze společnosti, všichni kdo v Simbirsku něco znamenali, jimi pohrdali. Mladý Vladimir se pravděpodobně se svým bratrem po jeho smrti ztotožnil. Událost ho zvláště zasáhla a výrazně u něho dopomohla k revolučnímu smýšlení a nenávisti vůči stávajícímu režimu.³⁷

V prosinci 1895 byl Vladimir Uljanov zatčen za vydávání ilegálního sociálně demokratického časopisu. Po 14 měsících ve vězení byl poslán na východní Sibiř do vsi Šušenskoje na 3 roky vyhnanství. Ve vyhnanství vydal brožuru - *Co chtějí ruští sociální demokraté*, poprvé pod pseudonymem Mikoláš Lenin. Jméno si vybral podle řeky Leny, která tekla nedaleko vesnice.³⁸

Po návratu ze Sibiře požádal o povolení vycestovat ze země. Ruská vláda zřejmě usoudila, že v zahraničí bude méně na obtíž, a proto mu vydala vytoužený pas. Z Ruska se vydal do Curychu.³⁹ Odtamtud se v srpnu 1900 odstěhoval do Mnichova, kde založil noviny s názvem *Jiskra*.⁴⁰ Po vypuknutí první světové války pobýval v Krakově, který

³³ SERVICE, Robert, *Lenin Životopis*, Praha 2002, s. 267-268.

³⁴ VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny mezinárodních vztahů*, Plzeň 2007, s. 202.

³⁵ SERVICE, *Lenin*, s. 23.

³⁶ SERVICE, *Lenin*, s. 36.

³⁷ Tamtéž, s. 62-64.

³⁸ LIBERDA, Vladimír, *Otec totalitarismu*, Opava 1992, s. 9-11.

³⁹ SERVICE, *Lenin*, s. 123-124.

⁴⁰ Tamtéž, s. 128.

byl součástí rakouského záboru Polska. Rakouská policie zde zahájila vyšetřování cizích státních příslušníků, proto pro Lenina bylo nezbytné Krakov opustit. Rozhodl se utéct do neutrálního Švýcarska.⁴¹

Ve Švýcarsku sepsal programové prohlášení, v němž považuje porážku Ruska za nejmenší zlo. Lenin toužil po tom, aby se válka mezi národy proměnila ve válku mezi třídami. Právě toto Leninovo smýšlení a jeho propaganda zaujaly německou vládu.⁴² Německo toužilo po „extrémní revoluci“, která by vyvolala chaos a dokázala vyřadit Rusko z války. Proto podporovalo revolucionáře z Leninova hnutí, jejichž cílem bylo proměnit válku proti Ústředním mocnostem na válku občanskou a porazit tak vlastní vládu. Leninův plán nastartoval především příchod ruské revoluce v březnu/únoru 1917. Německá vláda Leninovi a jeho stoupencům umožnila návrat do Ruska přes Německo.⁴³

Osudovým dnem v životě Lenina se stal 7. listopad (25. říjen) 1917. Tohoto dne bolševici dobyli Zimní palác. Následujícího se chopila moc bolševická vláda, tzv. Rada lidových komisařů, v jejímž čele stanul právě Lenin.⁴⁴ Od roku 1921 se začal potýkat se zdravotními problémy. Koncem roku mu stranické vedení poskytlo dovolenou, která se stala počátkem jeho odchodu z praktické politiky. Po dovolené se už nikdy plně ke svému úřadu nevrátil.⁴⁵

V květnu 1922 utrpěl Lenin první záchvat mozkové mrtvice. Na určitou dobu ztratil řeč a ochrnl na pravou ruku a nohu. V červenci 1922 se jeho zdravotní stav zlepšil. Ale 16. prosince jej postihl druhý atak této choroby, a poté další 9. března, po němž zcela ochrnl a ztratil schopnost řeči. Čtvrtý záchvat mrtvice utrpěl 21. ledna 1924, načež jeho následkům podlehl.⁴⁶

2.2 Lev Davidovič Trockij

Trockij se narodil jako Lev Davidovič Bronštejn na jižní Ukrajině 7. listopadu (26. října) 1879. Byl židovského původu. Od mládí jej přitahovaly revoluční myšlenky,

⁴¹ Tamtéž, s. 205-207.

⁴² PIPES, Richard, *Dějiny Ruské revoluce*, Praha 1998, s. 114-115.

⁴³ KRÍŽEK, Jaroslav, *Němci, Lenin a Čs. Legie*, Praha 1997, s. 21.

⁴⁴ LIBERDA, s. 33-35.

⁴⁵ REIMAN, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, s. 61.

⁴⁶ LIBERDA, s. 79-80.

proto se přidal ke kruhům, které tyto ideje šířily mezi nižšími společenskými třídami. V osmnácti letech byl zatčen, podle jednoho z dozorců si zvolil pseudonym Trockij.⁴⁷

V roce 1907 se mu podařilo uprchnout z Ruska do Vídně. Během dalších sedmi let svého života se živil jako novinář. Ve svých statích se zabýval otázkou, jakým způsobem by bylo možné usmířit bolševiky a menševiky.⁴⁸

Trockij byl skvělý organizátor. Stal se „mozkem“ politického převratu v říjnu 1917. V Leninově vládě měl nejprve na starosti zahraniční politiku a od března 1918 vedl komisariát války. V občanské válce výrazně dopomohl k vítězství bolševiků. Po Leninově smrti se jeho pozice začala hroutit. V mocenském zápase o vedoucí pozici ve straně byl poražen Josifem Vissarionovičem Stalinem. Posléze byl vyloučen ze strany a v roce 1929 vypovězen ze Sovětského svazu.⁴⁹ Po své vynucené emigraci nadále kritizoval Stalina v tisku a ve svých knihách.⁵⁰ Jeho exilovými zeměmi se staly Turecko, poté Francie a Norsko. Nakonec mu udělilo azyl Mexiko.⁵¹

Během velkého teroru ve 30. letech v Sovětském svazu se prakticky celá jeho rodina stala obětí politických čistek.⁵² Dne 20. srpna 1940 byl ve své pracovně na příkaz Stalina napaden komunistou Ramónem Mercaderem, který ho udeřil cepínem do hlavy.⁵³ Večer 21. srpna následkům zranění podlehl.⁵⁴

2.3 Josif Vissarionovič Stalin

O Stalinově životě před Říjnovou revolucí neexistují zcela přesné informace. Stalin nedovolil, aby se o některých úsecích jeho života psalo. Během jeho éry vyšel pouze jeden jeho životopis, velmi stručný a z větší části ho pravděpodobně napsal on sám.

Stalin se narodil 18.(6.) prosince 1878 jako Josif Vissarionovič Džugašvili ve městě Gori v dnešní Gruzii. V šestnácti letech vstoupil Džugašvili do pravoslavného semináře i přesto, že v Boha nikdy nevěřil. Rád četl revoluční spisy a zakázanou literaturu. Zajímal se o gruzínskou historii, na které ho zaujaly především postavy buřičů. Jeden

⁴⁷ BERTRAND, s. 29-30.

⁴⁸ Tamtéž, s. 225-226.

⁴⁹ MOULIS, s. 16-17.

⁵⁰ Tamtéž, s. 76.

⁵¹ BERTRAND, s. 12-13.

⁵² Tamtéž, s. 83.

⁵³ Tamtéž, s. 299-300.

⁵⁴ Tamtéž, s. 305.

z nich – Koba (vyznamenáný), ho zaujal natolik, že si jeho jméno zvolil jako pseudonym.⁵⁵ Jméno Stalin neboli „muž z ocele“, které přijal někdy kolem roku 1912, mu vymyslel Lenin.⁵⁶

Stalin se nepochybně podílel na ilegální činnosti sociálních demokratů v Gruzii, nicméně počet akcí nelze přesně určit. Podle pozdější bolševické propagandy byl iniciátorem všech nelegálních činů, které v Gruzii proběhly. Jednou z velmi pravděpodobných hypotéz je, že Stalin pracoval jako špión ve službách carské policie. Podle šetření prozatímní vlády bylo mezi bolševiky třináct osob, které podávaly informace carské policii. Jeden z nich - s krycím jménem - Vasilij nebyl nikdy odhalen.⁵⁷

V červnu 1907 se Stalinovi podařilo uloupit peníze, určené pro tbiliskou banku. Lup pak předal stranické pokladně v Petrohradu. Tímto činem si Stalin vylepšil svou prestiž ve straně.⁵⁸ Po zhroucení carismu využil situace a odjel do Petrohradu. V Leninově vládě získal post komisaře pro národnosti.⁵⁹ V roce 1922 ho Lenin jmenoval generálním tajemníkem strany. Ve stejném roce se ale dostal s Leninem do sporu ohledně míry autonomie jednotlivých republik. Na konci svého života napsal Lenin politickou závěť, v níž varoval představitele strany před Stalinem a navrhoval jeho odvolání z funkce generálního tajemníka. I přesto, že na XIII. Sjezdu KSR (b) v červnu 1924 Stalin nabídl svou rezignaci, nikdo ze zúčastněných včetně Trockého se neodvážil ji přijmout.⁶⁰

Stalin si ve 20. letech dokázal ve straně vybudovat postavení, jaké neměl ani sám Lenin. Vyslovit nesouhlas s jeho názorem znamenalo „politickou sebevraždu“.⁶¹ Do roku 1929 se mu podařilo zbavit se všech členů komunistické strany, kteří pro něj představovali hrozbu.⁶² Čím více rostla jeho moc, tím více i strach ze soupeřů. Ve 30. letech proběhly velké politické čistky. Jednalo se především o osoby, které znaly Leninovu závěť, ale represemi byli postiženi také Kavkazané, kteří znali

⁵⁵ MOULIS, s. 61-62.

⁵⁶ Tamtéž, s. 69.

⁵⁷ MOULIS, s. 62-64.

⁵⁸ Tamtéž, s. 66.

⁵⁹ Tamtéž, s. 70-71.

⁶⁰ Tamtéž, s. 73-75.

⁶¹ Tamtéž, s. 17.

⁶² Tamtéž, s. 75.

Stalinovu minulost, dále příslušníci armády, cizinci žijící v SSSR atd.⁶³

Po druhé světové válce neobyčejně stoupla mezinárodní autorita Sovětského svazu, ale i prestiž Stalinovy osobnosti. Nebylo mu dokonce vyčítáno ani to, že na počátku války uzavřel pakt s Hitlerem.⁶⁴ V roce 1953 se spekulovalo o tom, že nastanou další gigantické čistky v řadách komunistů, ještě větší než ve 30. letech. Nicméně dříve než je mohl Stalin rozpoutat, utrpěl 1. března 1953 záchvat mrtvice, na jejíž následky bez poskytnutí lékařské pomoci dne 5. března zemřel.⁶⁵

⁶³ Tamtéž, s. 77-78.

⁶⁴ MOULIS, s. 80.

⁶⁵ Tamtéž, s. 82-83.

3 Únorová revoluce

3.1 Rusko na počátku 20. století

Počátkem 20. století Rusko za ostatními evropskými mocnostmi prudce zaostávalo. Veškerá ekonomická a kulturní střediska se nacházela pouze v jeho evropské části.⁶⁶ V zemi panoval autokratický režim, obyvatelé nemohli zasahovat do politických záležitostí, vše bylo podrobno přísné politické cenzuře a jako jediné z velmocí nemělo Rusko parlament ani ústavu.⁶⁷ Panovník měl v rukou veškerou moc, znevážení jeho autority nebo vyjádření touhy po změně byly považovány za zločin a jakýkoliv projev nespokojenosti byl přísně trestán.⁶⁸ Oficiální vláda neměla reálnou opozici, což zvyšovalo moc jednotlivých úředníků, kteří byli nezdědka zkorumpovaní.⁶⁹ Rusko bylo rozděleno na jednotlivé gubernie. V čele každé z nich stál gubernátor, jenž měl de facto neomezené pravomoci.⁷⁰

Jednu z nejdůležitějších složek moci představovala tajná policie, jejíž odbor byl založen v roce 1880. Policie směla používat otevřené i tajné sledování, prohledávání, zatýkání i mimosoudní nařízený exil do pěti let. Agenti pronikli do všech sfér života v zemi, sledování byli i emigranti v zahraničí. Tato opatření byla považována za nezbytná, měla zabránit politickému terorismu a radikálním extrémistům.⁷¹ Carství se kromě byrokracie a policie opíralo také o církev, jejíž hlavou byl sám car.⁷² Pravoslavná církev hlásala odevzdanost moci, která vládne, tudíž podporovala monarchii a do politiky se nepletla.⁷³

Venkované tvořili většinu obyvatelstva. Ve městech žilo pouze okolo 12 % populace. Více než milion obyvatel měla jen dvě města - Petrohrad a Moskva. Města v Rusku byla od evropských měst odlišná, kromě Petrohradu byla převážně dřevěná

⁶⁶ REIMAN, Michal, *Ruská revoluce: 23. únor-25. říjen 1917*, Praha 1967, s. 20.

⁶⁷ PIPES, Richard, *Dějiny ruské revoluce*, Praha 1998, s. 17.

⁶⁸ Tamtéž, s. 23.

⁶⁹ REIMAN, Michal, LITERA, Bohuslav (eds.), *Zrod velmoci - Dějiny Sovětského svazu 1917-1945*, Praha 2013, s. 21.

⁷⁰ VONDRÁČEK, František, *Tragedie Ruska*, Praha 1922, s. 9.

⁷¹ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 28.

⁷² Vondráček, s. 9.

⁷³ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 32.

a připomínala spíše velkou vesnici.⁷⁴ Vesnice v Rusku tvořilo obvykle několik srubů, seskupených kolem cesty. Postrádaly pevnou strukturu, nebyly zde žádné oficiální orgány samosprávy. Představitelé vesnic jmenovali vládní úředníci, obvykle proti jejich vůli, a měli také právo je kdykoliv odvolat. Ruský rolník na počátku 20. století vedl život velmi podobný jako jeho předci ve středověku.⁷⁵ Neměl žádné politické ani společenské smýšlení.

Většina dělníků, žijící na venkově, pracovala na železnici nebo v textilních továrnách, ale jen na poloviční úvazek a v době, kdy nebylo potřeba obdělávat pole. Z tohoto důvodu se většina továren nacházela na venkově, kde byla pracovní síla, nikoliv ve městech. Výjimkou byly důlní a technologický průmysl, který byl soustředěn na Urale, Ukrajině a v Petrohradě. V těchto odvětvích pracovali dělníci na plný úvazek a s vesnicí již nijak spjati nebyli.⁷⁶

Zlomový rok pro následující vývoj událostí v Rusku se stal rok 1904, kdy vypukla válka s Japonskem.⁷⁷ Ruské a japonské zájmy se střetly na Dálném východě. Rusové Japonce nepovažovali za rovnocenného soupeře, ale válka skončila pro Rusko katastrofou a stalo se tak první evropskou velmocí, která byla poražena asijským státem a následně nuceno uznat japonské pozice v Koreji a v Mandžusku.

V důsledku války se země dostala do těžké hospodářské situace, jež způsobila napětí mezi obyvatelstvem, které vygradovalo 22. (9.) ledna 1905. Pokojný průvod, vedený popem Georgijem Apollonovičem Gaponem, jenž měl v úmyslu předložit carovi své požadavky, se střetl s vojenskými jednotkami, které zahájily palbu do lidí, což mělo za následek více než sto mrtvých a další stovky zraněných. Celou zemi ovládla vlna pobouření a vzpoury. Úřady nedisponovaly dostatečnými prostředky, aby mohly situaci uklidnit. V září 1905 se ustanovil Petrohradský sovět, který se stal reprezentativním orgánem dělníků. V říjnu vypukla všeobecná stávková. Car Mikuláš II. doufal v potlačení nepokojů bez politických ústupků, nakonec byl však okolnostmi donucen vydat 30. (17.) října manifest, ve kterém slíbil vytvořit Státní dumu a rozšířit volební právo na všechny vrstvy obyvatel. Dále přislíbil respektovat občanská práva, právo shromažďování, svobodu slova, vyznání a jiné.

⁷⁴ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 28.

⁷⁵ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 17-19.

⁷⁶ Tamtéž, s. 22-23.

⁷⁷ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 26.

Většina zákonů musela být nyní schválena dumou. Car si přesto ponechal pravomoci rozhodování ohledně zahraniční politiky a vojenských záležitostí. Disponoval také výlučným právem jmenovat a odvolávat ministry, stejně tak mohl svolávat a rozpouštět dumu.⁷⁸ I přesto že se Státní дума spolupodílela na zákonodárství, car a vláda ji často obcházeli a její návrhy blokovali.⁷⁹

Od listopadu 1905 začaly být sliby obsažené v Říjnovém manifestu uplatňovány v praxi. Byla zrušena cenzura a Rusové poprvé v historii získali právo svobody slova a tisku. V březnu 1906 pak byla schválena svoboda shromažďování. Poprvé v dějinách země také mohly legálně působit politické strany a odbory.⁸⁰

I přes veškeré ústupky se situace v zemi nepodařilo uklidnit. Po celém Rusku i nadále probíhaly stávkové a revoltové akce, které trvaly ještě následující dva roky.⁸¹ K uklidnění situace bylo potřeba nalézt silnou osobnost, která by byla schopna opět zavést pořádek. Vybrán byl Pjotr Arkadjevič Stolypin, který doposud působil jako gubernátor saratovské provincie a jemuž se podařilo bravurně zvládnout nepokoje v jeho gubernii.⁸²

Stolypin získal volnou ruku k potlačení revolty a odporu. S pomocí vojenských polních soudů zvolil cestu tvrdé represe. V průběhu roku 1907 bylo k různým formám trestů počínaje vyhnanstvím až po trest smrti odsouzeno více než 30 tisíc lidí. Opět byly zakázány dělnické organizace a radikální politické strany. Díky jeho represivním opatřením se mu podařilo situaci z let 1905 - 1907 uklidnit.

Stolypin byl mimo jiné i autorem a iniciátorem mnoha reforem, především zemědělských. Stolypin se svými reformami snažil posunout Rusko blíže k moderní společnosti, nicméně jeho snahy narážely na odpor konzervativní opozice v dumě, tudíž byly výsledky reforem omezené.⁸³ Stolypinovy zemědělské reformy mimo jiné zapříčinily, že rolníci začali hledat obživu v průmyslu. Před první světovou válkou proto výrazně stoupal počet obyvatel měst, která ale nestačila rostoucí populaci dostatečně rychle absorbovat.⁸⁴

⁷⁸ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 28-29.

⁷⁹ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 45.

⁸⁰ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 56.

⁸¹ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 29.

⁸² PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 58.

⁸³ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 30-31.

⁸⁴ Tamtéž, s. 35.

3.2 Světová válka

V létě 1914 vygradovaly napjaté vztahy mezi evropskými velmocemi. V Sarajevu byl spáchán atentát na následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Rakousko - Uhersko učinilo odpovědné za čin Srbsko a předložilo mu ultimátum. Srbsko na radu Petrohradu ultimátum odmítlo, načež mu Rakousko - Uhersko vyhlásilo válku. Po neúspěšných jednáních s Německem ohlásilo Rusko 30. (17.) července mobilizaci armády, následujícího dne proto zaslalo Německo ultimátum Rusku, aby mobilizaci odvolalo, což Rusové odmítli, proto 1. srpna (19. července) vyhlásilo Německo válku Rusku.⁸⁵ Účast ve válce měla posílit mezinárodní postavení Ruska a upevnit jeho moc na Blízkém východě a na Balkáně.

Ruské vojsko bylo nejpočetnější na světě. V průběhu následujících měsíců a let bylo do armády povoláno asi 14 648 tisíc mužů, což byly 2/5 pracovní síly. Rusko bylo připravené pouze na krátkou válku do 6 měsíců. Na delší válku nemělo plány a především ekonomické zázemí.⁸⁶

Největší ruská ofenzíva na východní frontě začala počátkem června 1916 pod velením generála Alexandra Alexejeviče Brusilova. Ruská vojska prorazila nepřátelské pozice a do září 1916 postoupila o 80–150 kilometrů na západ. Současně tím ulehčila těžké postavení spojenců na západní frontě.⁸⁷ Rusům se podařilo porazit Rakušany. Rakousko - Uhersko bylo na pokraji zhroucení, nicméně Němci jim na pomoc poslali patnáct divizí, čímž se podařilo Brusilovovu ofenzivu odrazit.⁸⁸

Válečné neúspěchy vedly k politické krizi, která vypukla již v roce 1915. Stále více připadala v úvahu možnost separátního míru, kterou nabízelo Německo, díky němuž by se Rusko mohlo soustředit na své vnitřní problémy.⁸⁹

Duma si uvědomovala možná rizika, která představovala katastrofální hospodářská situace, a zároveň poslanci věřili, že přijetím politických reforem zabrání sociálním nepokojům. V srpnu 1915 vytvořili někteří členové dumy tzv. Progresivní blok, zavazující se k vytvoření základních ústavních práv, včetně rovnosti všech

⁸⁵ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 46.

⁸⁶ LITERA, Bohuslav, *Historie Rudé armády 1917-1941*, Praha 2009, s. 13.

⁸⁷ PROKŠ, Petr, *Postoj carského Ruska k nabídkám separátního míru s císařským Německem za „Velké války“ (1916–1917)*. In: *Moderní dějiny* 21, 2013, 1, s. 48.

⁸⁸ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 78.

⁸⁹ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 69.

národních a etnických skupin. Hlavním programovým bodem Progresivního bloku bylo vytvoření vlády, která by měla důvěru lidu.⁹⁰

Car veškeré snahy ze strany dumy vnímal jako snahu o omezení svých pravomocí.⁹¹ Mikuláš v reakci na požadavky Progresivního bloku přerušil zasedání dumy a odjel na frontu, kde převzal osobně velení nad ruskými ozbrojenými silami.⁹²

Na napjaté atmosféře v politice měla nemalý podíl i sama carevna Alexandra Fjodorovna. Carevna pocházela z Německa, původním jménem Alix, princezna Hesenská. Byla nepřístupná jakékoliv opozici, radám nebo názorům, které byly jiné než její vlastní. Cara viděla jako nedotknutelného vládce, víra v neměnnost autokracie u ní byla zastoupena mnohem silněji než u Mikuláše a vždy cítila potřebu, připomínat mu jeho roli a autoritu. Vzhledem k carově častější nepřítomnosti se začala více vměšovat do vládních záležitostí a ovlivňovat obsazování důležitých postů. O politice neměla žádné potuchy a každé její rozhodnutí ovlivňoval muž jménem Grigorij Jefimovič Rasputin. Carevna věřila, že Rasputin je schopen zachránit careviče Alexeje, který trpěl hemofilií. Považovala Rasputina za božího muže, kterého seslalo samo nebe. O obsazování klíčových úřadů ve skutečnosti rozhodoval Rasputin, a to na základě svého osobního postoje k jednotlivým kandidátům. Využíval carevniny naivity a tvrdil, že jeho rady mu našeptává Bůh.⁹³

V roce 1916 sílila mezi politickými kruhy myšlenka na státní převrat. Jednalo se o členy buržoazie, generality a dokonce i aristokracie.⁹⁴ Konstituční demokraté plánovali sesadit cara a jako následníka uznat careviče Alexeje, do jehož plnoletosti měl být regentem carův bratr velkokníže Michail Alexandrovič. Podmínkou měla být přísaha na novou ústavu a odpovědnost dumě, čímž by se Rusko stalo konstituční monarchií. V Moskvě zvažovali unést carevnu a zavřít ji podle staleté tradice do kláštera. Následně дума měla převzít moc s pomocí armády. Radikální levice připravovala řadu demonstrací a stávek dělníků s cílem abdikace cara a převzetí vlády bez dumy a kabinetu pouze jako výbor dělníků a vojáků.⁹⁵

⁹⁰ http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/revolutions_russian_empire [16.1.2017].

⁹¹ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 49.

⁹² PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 75.

⁹³ HERESCHOVÁ, Elisabeth, *Vražda carské rodiny*, Praha 201, s. 16-20.

⁹⁴ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 72.

⁹⁵ HERESCHOVÁ, s. 20-21.

Napětí vyvrcholilo na konci roku 1916, kdy byl příslušníky aristokracie zavražděn Rasputin. Na polovinu března byl pak naplánovaný samotný převrat, nicméně bylo příliš pozdě, jelikož v Rusku vypukla v únoru revoluce.⁹⁶

3.3 Únorová revoluce

Po obrovských ztrátách na frontě lidé pochybovali o smyslu války. Nespokojenost narůstala a občané se bouřili.⁹⁷ Slabá ekonomika se stala hlavním destabilizujícím faktorem. Projevoval se nedostatek pracovní síly, který byl kompenzován zaměstnáváním žen. Rozpadal se zásobovací systém, což dopadlo především tíživě na hlavní město, které bylo vzhledem k velké vzdálenosti od zemědělských oblastí závislé na válečné nespolehlivé železniční dopravě.⁹⁸ Rozvrat v dopravě zároveň přispěl ke zhoršení životních podmínek. Koleje byly demontovány, aby sloužily k výstavbě přífrontových tratí. Kromě zhoršené přepravy potravin vážla i doprava uhlí, průmyslových surovin a válečného materiálu.

Na hodnotě ztrácela také měna, zlaté krytí z roku 1914 z 98 % pokleslo v roce 1917 na 16,2 %. V důsledku obrovské inflace se ceny přeorientovaly z nabídky na poptávku a šířil se směnný obchod.⁹⁹ V důsledku inflace strádalo obzvláště městské obyvatelstvo. Města se navíc rozrostla kvůli přílivu válečných bezdomovců a dělníků zaměstnaných v sektoru válečného průmyslu. Ve městech bylo k dostání minimum zboží, za nepřiměřeně vysoké ceny. Podle odhadu policejního odboru z října 1916 se od roku 1914 ceny základních potravin zvýšily o 300 %.¹⁰⁰

Na přelomu let 1916/1917 postihla Rusko neobyčejně krutá zima. Vesničané vzhledem k nízkým teplotám odmítali dovážet do měst jídlo. Silné vánice navíc vyřadily z chodu severní města, zejména Petrohrad byl naprosto odříznutý od zbytku země. Provoz musely pozastavit i pekárny ve městě, vzhledem k tomu, že se jim

⁹⁶ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 72-73.

⁹⁷ BOROVIČKA, Václav Pavel, *Vraždy ve státním zájmu*, Praha 1992, s. 9.

⁹⁸ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 14.

⁹⁹ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 50-51.

¹⁰⁰ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 77.

nedostávalo mouky ani topiva. Uzavřeny byly také některé továrny a desetitisíce dělníků se ocitly bez práce.¹⁰¹

V zemi vzrůstal počet stávek, které byly namířené především proti válce a samoděržaví.¹⁰² Dne 7. března (22. února) v jednom z nejvýznamnějších strojírenských závodů v Petrohradu, vypukla stávka v důsledku mzdových požadavků dělníků. Následně vedení závodu propustilo 35 tisíc dělníků. Následujícího dne 8. března (23. února) nebyl do mnohých obchodů v Petrohradu dovezen chléb. Lidem došla trpělivost a vyšli do ulic.¹⁰³ 9. března (24. února) zaplnilo ulice až 200 tisíc dělníků bez práce. Davy požadovaly odstranění samoděržaví a ukončení války.¹⁰⁴ Vojsko a kozáci zůstali pasivní. Kozáci dokonce přešli na stranu demonstrantů a zasáhli proti policii. Do té doby byli považováni za nejspolehlivější ozbrojenou oporu režimu.¹⁰⁵

Během nepokojů obdržel car od předsedy Státní dumy Michaila Vladimiroviče Rozdjanka telegraf, že se vojáci přidávají k dělníkům a zatýkají své důstojníky. Rozdjanko radil propustit ministry a jmenovat novou vládu, která by měla důvěru lidu. S tím ovšem Mikuláš II. nesouhlasil a namísto toho nařídil nasadit proti revolucionářům vojsko a vzpouru přemoci.¹⁰⁶ Večer 10. března (25. února) obdržel náčelník Petrohradského vojenského okruhu generál Sergej Semenovič Chabalov příkaz od cara, aby potlačil nepokoje a obnovil veřejný pořádek. Nastalo hromadné zatýkání a uvažovalo se také o vyhlášení stanného práva.¹⁰⁷

Carův příkaz dočasně město uklidnil. Ráno 11. března (26. února) ozbrojené jednotky obsadily Petrohrad a zdánlivě se vše vrátilo do normálu. Nicméně následné události toho dne celou situaci změnily. Na oblíbeném shromažďovacím místě demonstrací - Znamenském náměstí, vystřelily jednotky pavlovského strážního pluku do davu, který se odmítal rozejít, v důsledku bylo 40 lidí zraněno. Ihned po incidentu se skupina dělníků, kteří byli svědky střelby, vydala ke kasárnám pavlovského strážního pluku. Místní vojáky obeznámili s tím, jak se část jejich pluku zachovala, což vojáky rozzuřilo a ozbrojeni se vydali ke Znamenskému náměstí. Po cestě ale narazili na oddíl

¹⁰¹ Tamtéž, s. 84.

¹⁰² REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 75.

¹⁰³ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 55.

¹⁰⁴ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 84.

¹⁰⁵ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 80.

¹⁰⁶ BOROVIČKA, s. 9.

¹⁰⁷ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 80.

jízdní policie, s níž došlo k přestřelce, při které byl zraněn vůdce vojáků, ti se proto navrátili do kasáren. Během následující noci ovšem proběhly u pluku diskuze, při nichž bylo odhlasováno odmítnout plnění rozkazu, pokud by se jednalo o střelbu do civilního obyvatelstva. Zároveň byli vysláni k ostatním jednotkám poslové s výzvou o připojení se ke zmíněnému rozhodnutí. Počet posádky činil 160 tisíc mužů, z nichž se polovina vzbouřila, zbytek zaujal neutrální postoj. Vojenské velitelství mělo k dispozici pouze 2 tisíce věrných vojáků, 3 500 policistů a několik jízdních kozáků, tudíž bylo bezmocné.

Car Mikuláš netušil, jak moc je situace vážná. Znepokojivé telegramy od politiků ignoroval v domnění, že se snaží zveličit rozsah povstání za účelem získu větších pravomocí pro dumu. Až po potvrzení vojenských velitelů, že situace v Petrohradě není pod kontrolou, svůj názor přehodnotil.¹⁰⁸

Dne 12. března (27. února) se povstalcům podařilo ovládnout město, dobýt arzenál a otevřít věznice. Téhož dne navečer kapitulovaly i poslední jednotky, které byly doposud věrné carovi. Ministerský předseda, jímž byl kníže Nikolaj *Dmitrijevič* Golicyn, ohlásil navečer 12. března (27. února) předsedovi státní dumy Rozdjankovi demisi a navrhl sestavit vládu novou, která by měla důvěru lidu.¹⁰⁹ Téhož dne se дума proto prohlásila parlamentem revoluce.¹¹⁰ Výbor dumy udržoval kontakty s ministerstvy, představiteli městských dum, zemských samospráv a s generály na frontě. S vytvořením nové vlády ale nadále otálel, jelikož prozatím nebylo jasné, zda bude zachována monarchie či nikoliv.¹¹¹

Dne 13. března (28. února) byla svolána soukromá schůze progresivního bloku a rady starších. Představitelé dumy se dohodli na vytvoření soukromého výkonného orgánu z dvanácti členů dumy pod názvem „Prozatímní výbor členů dumy ke znovunastolení pořádku v hlavním městě a k ustanovení vztahů s jednotlivci a institucemi“. Do čela výboru se postavil předseda dumy Rozdjanko. Deset členů výboru bylo zároveň příslušníky progresivního bloku, dva členové byli socialisté - jedním z nich byl i mladý právník Alexandr Fjodorovič Kerenskij.¹¹²

Zástupci dělníků a vojáků neotáleli a téhož dne v Tauridském paláci ustanovili

¹⁰⁸ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 85-86.

¹⁰⁹ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 56.

¹¹⁰ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 94.

¹¹¹ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 59.

¹¹² PIPES *Dějiny ruské revoluce*, s. 87-88.

Petrohradský sovět dělnických a vojenských zástupců. Předsedou se stal menševik Nikolaj Čcheidze.¹¹³ Náměstky předsedy sovětu se stali Alexandr Kerenskij a menševický poslanec Nikolaj Dmitrievič Skobelev.¹¹⁴ Hlavní slovo v sovětech získali menševici a eseri, vliv bolševiků zde byl omezen.¹¹⁵ V této době bolševici patřili jen k malé radikální skupině, která byla sama vývojem událostí překvapena.¹¹⁶ Většina nejčinnějších členů bolševické strany byla pozatýkána během války. Strana byla v ilegalitě a jen stěží obnovovala svou organizační strukturu.¹¹⁷ Naopak nejsilnější politickou stranou v Rusku po únoru se stali eseri.¹¹⁸

Petrohradský sovět se stal hlavním orgánem revolučního lidu.¹¹⁹ Ujal se úkolu zakotvit výsledky únorového převratu. Jeho plánem bylo bránit město před vnějšími útoky, zajistit zásobování obyvatel a uklidnit stav v posádce. Nicméně o vytvoření vlastní vlády sovět neuvažoval. Představitelé sovětu pro to neměli dostatečné vědomosti, zkušenosti, kvalifikace ani kontakty. Proto očekávali, že úkolu jejího vytvoření se ujmou činitelé dumy a byli ochotni tuto vládu za určitých podmínek, akceptovat a podpořit. Mezi podmínky patřila amnestie pro vězně (vyjma kriminálních), občanská práva a svobody pro všechny obyvatele bez výjimky, zrušení veškerých stavovských, náboženských a národnostních omezení, okamžitá příprava voleb do Ústavodárného shromáždění a zřeknutí se pokusů o zachování monarchie.¹²⁰

Prozatímní vláda byla dumou formálně ustanovena 2.(15. března). Předsedou byl jmenován kníže Georgij Jevgenijevič Lvov.¹²¹ V Prozatímní vládě dominovala strana kadetů, jejímž vůdcem byl Pavel Nikolajevič Miljukov, který se proto stal skutečnou hlavou vlády.¹²² Miljukov zastával post ministra zahraničí. Spolu s ministrem vojenství Alexandrem Ivanovičem Gučkovem měl zásadní vliv na rozhodování o otázce války a

¹¹³ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 95.

¹¹⁴ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 59.

¹¹⁵ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 95.

¹¹⁶ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 15.

¹¹⁷ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 52.

¹¹⁸ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 94.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 109.

¹²⁰ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 59-60.

¹²¹ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 102.

¹²² REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 115.

míru. Ministrem spravedlnosti se stal Kerenskij.¹²³ Jednalo se o jediného politika, který byl zároveň členem sovětu i prozatímní vlády.¹²⁴

V Rusku se vytvořila dvě centra moci, která reprezentovala odlišné vrstvy obyvatelstva a rozdílné názory. Během únorové revoluce se sice k moci dostali liberální politikové jako kadeti, ale také radikální proudy zastoupené v sovětech.¹²⁵ Prozatímní vláda nedisponovala dostatečným vlivem a prostředky, aby byla způsobilá vykonávat samostatnou politiku bez sovětu. Petrohradský sovět směl blokovat vládní rozhodnutí a prosazovat vlastní řešení.¹²⁶

Car na abdikaci doposud nepomýšlel. Názor změnil až po rozmluvě s generály, kteří byli pod vlivem politiků. Utvrzovali cara, že pokud si přeje, aby Rusko i nadále zůstalo ve válce, do vítězného konce, musí abdikovat. Generál Michail Vasilijevič Alexejev, zastupující cara v Mogilevě v době jeho nepřítomnosti, se domníval, že pokračování stávek a povstání by přerušilo dopravu na železnici, čímž by byla odříznuta fronta. Zároveň existovala hrozba, že se povstání rozšíří i mezi jednotky, které byly rozmístěné poblíž Petrohradu. Generálové cara přesvědčili, že v zájmu udržení Ruska ve válce se jeho abdikace jeví jako jediné možné řešení.¹²⁷ Dne 15. (2.) března proto podepsal Mikuláš II. abdikací listinu, trůnu se vzdal ve prospěch svého bratra velkoknížete Michaila Alexandroviče.¹²⁸

Následující den 3.(16.) března se sešli členové vlády na poradě u velkoknížete Michaila.¹²⁹ Miljukov se ho pokoušel přesvědčit, aby korunu přijal, Kerenskij ho naopak zapřísahal, aby se trůnu vzdal. Pravděpodobně o všem rozhodl fakt, že vláda nebyla schopna zajistit Michailovi bezpečnost. Podepsal proto manifest, kde korunu odmítl do doby, kdy by mu ji uznalo za vhodné svěřit ústavodárné shromáždění.¹³⁰ Velkokníže svěřil veškerou moc do rukou prozatímní vlády, což znamenalo, že po více než tři sta letech byla vláda dynastie Romanovců v Rusku u konce.¹³¹

¹²³ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 102-103.

¹²⁴ PIPES *Dějiny ruské revoluce*, s. 91.

¹²⁵ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 14.

¹²⁶ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 64.

¹²⁷ PIPES *Dějiny ruské revoluce*, s. 93-95.

¹²⁸ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 56.

¹²⁹ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 104.

¹³⁰ PIPES *Dějiny ruské revoluce*, s. 96.

¹³¹ HERESCHOVÁ, s. 34.

Od původního plánu, o zachování monarchie v konstituční podobě, vláda upustila. Car měl být i s rodinou poslán do emigrace do Anglie. Po nátlaku sovětu byl Mikuláš II. zatčen, poté byl eskortován do Carského sela a zde s celou rodinou internován.¹³² Vzhledem k blízkosti Carského sela k Petrohradu, centru revolučních událostí, vzniklo podezření, že život Romanovců by mohl být ohrožen, proto se vláda rozhodla členy rodiny odstěhovat do vzdáleného Tobolska, což pro carskou rodinu znamenalo vyhnanství.¹³³

V důsledku revoluce se rozpadla celá soustava starého režimu. Po celém Rusku zavládl chaos. Revoluce neprobíhala rovnoměrně po celé zemi. V řadě měst získaly moc výbory veřejnosti a sověty. Na jiných místech byla uznána nová vláda, ale stará stále zůstávala, čímž vznikalo dvojvládí. Obtížná situace byla také na frontě. Na nátlak Petrohradského sovětu byl vydán rozkaz „O ústupcích demokratických principů výstavby armády“. Vojáci začali vytvářet armádní demokratické organizace a mohli se tak zapojit do politického života.¹³⁴

Na venkově se zpráva o carově abdikaci šířila se značným zpožděním. Většina vesničanů se o revoluci dozvěděla až kolem poloviny dubna. Převážně zde poté docházelo k drancování majetku venkovské šlechty, násilí vůči lidem se většinou vesničané zdrželi.¹³⁵

Dne 5.(18.) března schválil Petrohradský sovět ukončení stávků. Země byla na pokraji hospodářského rozvratu, jenž každý další den, kdy se stávkovalo, ještě zhoršoval. Pracující nastupovali do zaměstnání za nejasných podmínek, které zůstávaly prozatím stejné jako za samoděržaví. To vytvářelo napjatou atmosféru a nespokojenost dělníků. 10. (23.) března byla po dohodě sovětu a zástupců Společnosti průmyslníků zavedena osmihodinová pracovní doba. Bylo uzákoněno vytváření závodních výborů, smírčí komory pro řešení konfliktů a jiné.¹³⁶

Koncem března se Petrohradskému sovětu podařilo rozšířit svou moc po celé zemi. Přijetím zástupců sovětů gubernálních měst a zástupců armády se přetvořil na „Všeruský sovět zástupců dělníků a vojáků“.¹³⁷

¹³² REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 116.

¹³³ BOROVIČKA, s. 11.

¹³⁴ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 111-112.

¹³⁵ PIPES *Dějiny ruské revoluce*, s. 98-99.

¹³⁶ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 117.

¹³⁷ PIPES *Dějiny ruské revoluce*, s. 98.

Únorová revoluce de facto proběhla jako relativně nekrvavá událost. Zraněno bylo 1300 až 1450 lidí, z toho 169 smrtelně.¹³⁸

¹³⁸ Tamtéž, s. 91.

4 Říjnová revoluce

4.1 Návrat Lenina do Ruska

Během prvních dnů ve funkci vyhlásila Prozatímní vláda všeobecnou amnestii, zrušila nerovnost mezi třídami, náboženstvím a národnostmi. Dále byla vyhlášena svoboda slova, tisku a shromažďování. V případě Prozatímní vlády se ale nejednalo o demokratický orgán, vzhledem k tomu, že nevznikla na základě voleb. Jedinou legitimitou pro ni bylo uznání ze strany cizích států, především států Dohody.¹³⁹ Volby se měly uskutečnit v září 1917, nicméně tento termín byl nereálný. Neexistoval seznam voličů, místní orgány, které by měly za úkol ho vypracovat, nebyly dosud zřízeny, což zapříčinilo odložení voleb na listopad. V této době ale již drželi moc v rukou bolševici.¹⁴⁰

Skutečnou mocí disponoval pouze sovět. Jako k jediné legitimní autoritě v zemi k němu vzhlížely masy vojáků a dělníků. Pokud by sovět chtěl, mohl se kdykoliv v období mezi únorem a říjnem ujmout vlády v zemi, dostatečná podpora lidu by mu zajistila vítězství i v případné občanské válce.¹⁴¹

Vůdci bolševiků se z emigrace do Petrohradu vraceli až během druhé poloviny března a v dubnu. Jejich členská základna byla poměrně malá, během únorové revoluce ji tvořilo okolo 40 tisíc osob, z toho v Petrohradu pouze něco mezi dvěma až třemi tisíci. Jelikož strana nezískala výraznější zastoupení v Petrohradském ani jiném sovětu, její vliv na politiku byl značně omezený. V polovině března se do čela strany v Petrohradu postavili Matvei Konstantinovič Muranov, Lev Borisovič Kameněv a Josif Vissarionovič Stalin. Strana ale nadále postrádala charismatickou vůdčí autoritu, kterou představoval Vladimír Lenin, jež přebýval v emigraci ve Švýcarsku. Návrat přes Francii pro něj nebyl možný. Státy Dohody neměly zájem, aby se do Ruska vraceli radikální exulanti, kteří by mohli situaci v Rusku ještě více zkomplikovat.¹⁴² Do Ruska se nemohl dostat ani přes Severní moře a stejně tak Středozemní moře, kde hrozilo nebezpečí

¹³⁹ LONGWORTH, Philip, *Dějiny Impéria - Sláva a pád ruských říší*, Praha, Plzeň 2008, s. 228.

¹⁴⁰ FIGES, Orlando, *Lidská tragédie: Ruská revoluce 1891-1924*, Praha, Plzeň, 2005, s. 351.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 349.

¹⁴² REIMAN, Michal, LITERA, Bohuslav (eds.), *Zrod velmoci - Dějiny Sovětského svazu 1917-1945*, Praha 2013, s. 71.

od Osmanů. Jako nejrozumnější řešení se nabízel plán, jehož iniciátorem byl Julij Osipovič Martov.¹⁴³

Martov přišel s myšlenkou, aby němečtí občané internovaní v Rusku byli vyměněni za ruské emigranty ve Švýcarsku. Němci si byli vědomi výhody, kterou by získali, pokud by bolševiky a další socialisty bojující proti válce vrátili do Ruska. Němci spoléhali, že bolševikům se podaří ještě vyostřit již tak napjatou situaci, jež v Rusku panovala. Z tohoto plánu ovšem nebyla nijak nadšena Prozatímní vláda, a jednání proto uvízla na mrtvém bodě.¹⁴⁴

Lenin a pár dalších (převážně bolševiků), se ale rozhodli riskovat a vyrazit do Ruska i bez oficiálního vládního povolení. Mnohem větší skupina ruských revolucionářů ve Švýcarsku, včetně téměř všech menševiků, usoudila, že rozumnější bude vyčkat.¹⁴⁵

Dne 9. dubna (27. března) vyrazili z Gottmadingenu přes Frankfurt, Berlín a Stockholm do Petrohradu. Vlak byl „zaplombován“, což znamenalo, že ze strany Němců neproběhla žádná kontrola pasů ani zavazadel.¹⁴⁶ V noci 16.(3.) dubna dorazil vlak na Finské nádraží v Petrohradě. Bolševické vedení zde uspořádalo uvítací ceremoniál, kterého se zúčastnili i eseři a menševici z Petrohradského sovětu. Před nádražím se také shromáždil dav dělníků a vojáků.

Během cesty Lenin vypracoval základní program bolševické strategie, jež hodlal po příjezdu předložit členům strany. Nazval jej Dubnové teze. Jednalo se o deset tezí, které byly vytvořené tak, aby oslovily všechny socialisty, nespokojené s Prozatímní vládou.¹⁴⁷ Lenin vyzýval dělníky k občanské válce, která měla ukončit válku mezi jednotlivými národy. Vzešlý vítězný socialismus by poté navždy zajistil mír. Prozatímní vládu označil jako buržoazní, s cílem omezit politická práva dělníků a požadoval odevzdání politické moci sovětům. Dále požadoval přejmenování sociálně demokratické strany na komunistickou stranu.¹⁴⁸ Měla být odstraněna armáda, policie a byrokracie. V agrární otázce měl v úmyslu zkonfiskovat statkářskou půdu a předat ji do rukou místních sovětů a zástupců rolníků. Kromě toho chtěl sloučit všechny banky

¹⁴³ SERVICE, Robert, *Lenin Životopis*, Praha 2002, s. 233.

¹⁴⁴ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 372.

¹⁴⁵ FITZPATRICK, Sheila *The Russian Revolution*, Oxford 2000, s. 50.

¹⁴⁶ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 373.

¹⁴⁷ SERVICE, *Lenin*, s. 238-239.

¹⁴⁸ LIBERDA, Vladimír, *Otec totalitarismu*, Opava 1992, s. 33-34.

v jednu celonárodní bankovní instituci, jež by byla pod dohledem sovětu dělnických zástupců.¹⁴⁹ Lenin také předvídal další fázi revoluce, trval na tom, že kapitalismus musí být svržen nejen v Rusku, ale i v ostatních evropských státech a že praví socialisté nesmí poskytnout podporu Prozatímní vládě.

Sami bolševici byli Dubnovými tezemi šokováni a někteří se dokonce přikláněli k názoru, že Lenin ztratil kontakt s realitou ruského života během let strávených v emigraci.¹⁵⁰ Nicméně odmítavý postoj vůči Dubnovým tezím netrval dlouho. 7. května (24. dubna) se sešla VII. Všeruská konference bolševické strany, kde byly teze projednávány. Proti Leninovi vystoupili především Kameněv a Alexej Ivanovič Rykov. Drtivá většina, bolševiků však Lenina podpořila, především díky jeho autoritě ve straně.¹⁵¹

4.2 Otázka války a míru

Cílem Prozatímní vlády bylo i nadále setrvat ve válce po boku Dohody. Nicméně stanovisko vlády se stalo zdrojem konfliktu se sovětem. Pro mír na východní frontě se vyslovilo zejména Německo, které bojovalo na dvou frontách. V dubnu 1917 navíc do války vstoupily USA na straně Dohody. Separátním mírem s Německem by ovšem bylo Rusko izolováno a odříznuto od spojenců, stalo by se tak na Německu závislé. Vzhledem ke kritické situaci byl ovšem pro Rusko mír naprosto nezbytný. Činitelé sovětu chtěli přesvědčit vládu, aby se ujala iniciativy a pokusila se přimět ostatní dohodové státy, aby přistoupily na „demokratický mír“.¹⁵² Vlastní iniciativy se ale ujal ministr zahraničí Miljukov, který 2. května (19. dubna) jménem vlády potvrdil předchozí smlouvy vůči státům Dohody a zároveň je ujistil, že nemá v úmyslu přistoupit na separátní mír s Centrálními mocnostmi.¹⁵³

Proti oficiálnímu vyjádření Prozatímní vlády se ve dnech 3. a 4. května (20. a 21. dubna) konala protestní demonstrace. Miljukov i Alexandr Gučkov byli nuceni rezignovat a kníže Lvov sestavil novou koalici, jejímiž členy se stali i eserí

¹⁴⁹ REIMAN, Michal, *Ruská revoluce: 23. únor-25. říjen 1917*, Praha 1967, s. 144.

¹⁵⁰ FITZPATRICK, s. 50-51.

¹⁵¹ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 148.

¹⁵² REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 65-68.

¹⁵³ VONDRÁČEK, František, *Tragedie Ruska*, Praha 1922, s. 63.

a menševici.¹⁵⁴ Proti vytvoření koalice se postavila levá křídla eserů a menševiků, jež se obávala, že po vstupu do vlády, ponесou odpovědnost za její neúspěchy a ztratí podporu lidu. Nyní již nemohli socialisté jednat jako „revolucionáři“ ale jako „státníci“. Vůdci sovětu nevyužili masové podpory lidu během dubnové krize, kdy se mohli bez větších problémů chopit moci. Namísto toho vyjádřili podporu vládě, která už důvěru lidu ztratila.¹⁵⁵

Nová koaliční vláda zahájila svou činnost 18. (5.) května.¹⁵⁶ I nadále přetrvávala otázka války a míru. Nový ministr zahraničí Těřeščenko vyzval spojence Ruska, aby přehodnotili své válečné cíle, ale ti stále trvali pouze na vítězném ukončení války. S řešením přišel sověť. Společně se socialisty neutrálních zemí navrhoval svolat mezinárodní mírovou konferenci do Stockholmu. Plány na její konání ovšem ztroskotaly, z důvodu neposkytnutí socialistům dohodových států víza jejich vládou.

Koaliční vláda nyní získala prostor k přípravě nové ofenzivy na frontě, která byla zahrnuta v plánu Dohody na rok 1917. Stejně jako operace na západě měla začít na jaře, ale byla překažena revolucí. Vzhledem ke katastrofálnímu stavu ruské armády, neměla připravovaná ofenziva šanci na úspěch. Rusové byli těžší schopni držet východní frontu. Vládě se navíc nepodařilo získat pro ofenzivu posilu od spojenců, ani dostatečnou dodávku zbraní a úvěry.¹⁵⁷

Za těchto okolností se měla ofenziva soustředit pouze na jihozápadní část východní fronty. Hlavním cílem mělo být dobytí Lvova. Vytvořením strategie byl pověřen nový vrchní velitel Alexej Alexejevič *Brusilov*.¹⁵⁸

4.3 Krize Prozatímní vlády

Již deset dní po vzniku koaliční vlády vypukla první vážnější krize ve městě Kronštadt. Jednalo se o námořní základnu ve Finském zálivu nedaleko Petrohradu. Během února se místní námořníci velmi surově vzbouřili proti svým velitelům. Veškerá moc přešla

¹⁵⁴ SERVICE, *Lenin*, s. 245.

¹⁵⁵ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 371.

¹⁵⁶ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 70.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 77-78.

¹⁵⁸ KŘÍŽEK, Jaroslav, *Němci, Lenin a Čs. Legie*, Praha 1997, s. 28.

na kronšadtský sovět.¹⁵⁹ Nicméně za účelem demonstrovat svou moc, chtěla koaliční vláda vytvořit ve městě civilní administrativu, zcela podřízenou vládě. Místní sovět ovšem odmítl a po celém městě vypukla proti vládnímu nařízení vlna odporu. Situaci se marně pokoušel uklidnit i Petrohradský sovět, ale bez většího úspěchu. K urovnání konfliktu ve velké míře přispěl až Lev Trockij, který se v květnu 1917 vrátil z emigrace v USA. Trockij v Kronštadu využil svůj řečnický um a dokázal si získat důvěru námořníků. Podařilo se mu vyjednat kompromis a díky němu se z Kronštadu stala opora petrohradské radikální levice.

Krise koaliční vlády vyvrcholila v červnu a v červenci. V červnu se v Petrohradu uskutečnil 1. všeruský sjezd sovětů, který zavedl soustavu sovětů jako celostátní a ustanovil její strukturu a politiku. Nejvyšším orgánem byl ustanoven Všeruský ústřední výkonný výbor (*Vserossijskijj Centralnyjj Iсполnitelnyjj Komitet – VCIK*). Dominantní postavení v sovětech získali umírnění socialisté. Většinu v dělnické sekci Petrohradského sovětu získali bolševici a to především díky stupňujícímu se sociálnímu hnutí dělnictva, které se začala přiklánět právě k bolševikům. Stále více byla také populární myšlenka sovětské vlády a vyvíjen nátlak především ze strany bolševiků na členy sovětu ve vládní koalici, aby ji opustili.

Dne 1. července (18. června) byla zahájena plánovaná ofenziva na frontě.¹⁶⁰ I přesto, že generál Brusilov upozorňoval nového ministra války Kerenského na stále větší pochybnosti ohledně ofenzivy, ministr veškerá varování ignoroval.¹⁶¹

V letní ofenzivě se vyznamenala především československá brigáda a to konkrétně v bitvě u Zborova dne 2. července (19. června).¹⁶² Ofenziva se z počátku zdála být úspěšnou, postup vpřed trval dva dny, třetího dne se ale zastavil, Němci provedli protiútok a Rusové začali prchat. Během ofenzivy padly statisíce vojáků, Rusko přišlo o miliony čtverečních kilometrů teritoria, což byla pro Prozatímní vládu osudová rána.¹⁶³ Nic vojáky nenaklonilo k bolševikům tolik, jako letní ofenziva. Bolševici byli jedinou velkou stranou, která prosazovala ukončení války. Nikdy

¹⁵⁹ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 380-381.

¹⁶⁰ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 80-81.

¹⁶¹ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 401.

¹⁶² KŘÍŽEK, s. 29.

¹⁶³ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 401-402.

by se nedostali k moci, kdyby Prozatímní vláda netrvala na pokračování ve válce a namísto toho zahájila s Němci otevřená jednání.¹⁶⁴

V červenci vypukly také problémy v regionech, obydlými neruskými národy. Po únorové revoluci se aktivizovala národní hnutí a vláda nebyla schopná do jejich vývoje zasáhnout.¹⁶⁵ Prozatímní vláda chtěla udržet nedotčené hranice celé říše a zachovat soudržnost ruského státu. Doufali, že zavedením občanské a náboženské rovnoprávnosti se podaří udržet říši celistvou. Strana kadetů ovšem odmítala veškeré ústupky vůči požadavkům jednotlivých národů, s odůvodněním, že by se v důsledku toho země rozdělila na jednotlivé suverénní státní celky.¹⁶⁶ Právě z důvodu ohrožení jednoty státu, v souvislosti s vyhlášením autonomie Ukrajinců, ohlásili kadeti na protest odchod z vlády.

Otázkou nyní bylo, jaká je účelnost koalice a jaké bude její další působení. Eventuální možností bylo vytvoření koalice bez kadetů, nicméně kadeti představovali jedinou vlivnou politickou stranu v Rusku, která zastupovala občanskou politiku. Avšak než došlo k řešení tohoto problému, vypukly v Petrohradu další demonstrace.¹⁶⁷

4.4 Červencový puč

Největší jednotku v hlavním městě představoval 1. kulometný pluk ve Vyboržském okrsku, v jehož kasárnách sídlilo 10 tisíc mužů, kteří disponovali tisícem kulometů. Jednalo se o nejobávanější protivládní síly. Kasárna navíc sídlila hned vedle bolševického ústředí a bolševická vojenská organizace si u pluku vybudovala speciální buňku. Dne 3. července (20. června) vydala vláda rozkaz, aby pluk vyslal na frontu 500 kulometů s obsluhou. Jednalo se o první případ, kdy od únorové revoluce byla petrohradská jednotka takto převelena, jelikož zákaz přesunu petrohradských jednotek na frontu bylo jednou z podmínek členů sovětu při sestavování Prozatímní vlády. Vláda si ale v červenci (červnu) uvědomovala, že přítomnost 1. kulometného pluku ve městě představuje velkou hrozbu.

Odvelení pluku se ukázalo jako velmi nešikovný tah, kterým vláda porušila podmínky sovětu. Zároveň ale také potvrdila tvrzení vojáků, které v jejich pluku

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 392.

¹⁶⁵ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 82.

¹⁶⁶ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 360.

¹⁶⁷ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 83-84.

zastávali bolševici a anarchisté, že cílem vlády je nejprve rozbití petrohradské vojenské posádky a poté nastolení „kontrarevoluce“. Kulometčíci proto dospěli k názoru, že pokud jim vláda bude vyhrožovat vysláním na frontu, tak ji svrhnou. Přidaly se k nim i další posádky, které také dostaly rozkaz připojit se k ofenzivě. Na jejich podporu se bolševická vojenská organizace přetvořila v tzv. Operační štáb pro obsazení hlavního města. I přesto ale bolševický Ústřední výbor nařizoval zdrženlivost.

Lenin v této době trávil čas na venkovské chatě svého přítele ve Finsku, tudíž neměl nad stranou úplnou kontrolu a bolševická vojenská organizace začala připravovat povstání. Naléhali na 1. kulometný pluk, aby 16. (3.) července vyrazil do ulic v ozbrojené demonstraci.¹⁶⁸

17. (4.) července se v Petrohradě vylodilo na 20 tisíc ozbrojených kronštadtských námořníků. Následně se vydali k bolševickému ústředí, kde od Lenina, který se téhož dne vrátil do Petrohradu, požadovali nějaký povel. Lenin ve své řeči k námořníkům vyjádřil přesvědčení, že nadchází čas sovětské moci, ale jak se k ní dopracovat nechal na rozhodnutí námořníků. Nevyjádřil se ani k tomu, zda mají v demonstraci pokračovat. Jeho zaváhání odsoudilo červencové povstání k nezdaru.

Kronštadtští námořníci vyrazili směrem k Tauridskému paláci (sídlo sovětu). Po cestě na zástup ovšem začali střílet ze střech a horních oken budov kozáci a námořní kadeti. Dav se v panice rozutekl. Někteří se pokusili střílet do všech stran, jelikož ale nevěděli, kde se odstřelovači ukrývají, zranili nebo zabili některé ze svých druhů. Svou roli také sehrálo špatné počasí. V pět hodin odpoledne se strhla průtrž mračen. Většina lidí z davu se šla schovat, a pak se jim již nechtělo do průvodu vracet. Vytrvali pouze nejradikálnější, kteří začali pálit na Tauridský palác, a několika námořníkům se podařilo dostat otevřenými okny do budovy.¹⁶⁹

Nakonec se 2000 námořníků zmocnilo Petropavlovské pevnosti, ale co dál nikdo nevěděl, jednalo se pouze o symbol starého režimu. Námořníci přespali v prázdných celách a druhého dne souhlasili, že odejdou, pokud jim bude umožněno vrátit se do Kronštadu a ponechat si zbraně. V té době už přicházeli loajální vojáci na obranu Tauridského paláce.

Ještě večer 17.(4.) července večer pustila vláda do oběhu letáky, ve kterých byli

¹⁶⁸ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 404-405.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 408-410.

bolševici obviněni, že jsou německými agenty. O tom že strana bolševiků je financována Němci, věděla Prozatímní vláda již od dubna. Neexistují ovšem žádné důkazy o tom, že bolševická politika byla tvořena tak, aby vyhovovala Němcům. Vzhledem k finančním potížím strany během let je navíc jasné, že finanční částky nemohly být nijak vysoké.¹⁷⁰ Nicméně bylo prokázáno,¹⁷¹ že Lenin během cesty ze Švýcarska obdržel od Němců 50 milionů zlatých marek. Tyto peníze využili bolševici později především k vydávání stranických novin. Bolševici veškerá obvinění popřeli a označili je jako „největší pomluvu světových dějin“.¹⁷²

Obvinění ale přišlo ve správnou chvíli a ve městě vypukla protibolševická hysterie. Prozatímní vláda odejmula politikům poslaneckou imunitu, již od února disponovali zástupci všech politických stran.¹⁷³ Následně byly vydány zatykače na vedení bolševické strany: Lenina, Grigorije Jevsejeviče Zinovjeva, Kameněva i Trockého.¹⁷⁴ Kameněv a Trockij se nechali zatknout a byli odhodláni čelit obviněním v případném soudním procesu. Lenin se Zinověvem utekli v přestrojení do Finska.¹⁷⁵

Proti uvěznění představitelů bolševiků protestoval sovět. Vůdci sovětu i nadále považovali bolševiky za své „soudruhy“ a jejich perzekuce považovali za „pravcový útok proti všem socialistům“. Především díky úsilí levých menševiků, kteří ještě nadále doufali ve znovusjednocení menševiků s bolševiky, bylo zastaveno trestní stíhání bolševiků. Paradoxně o rok později tito vůdci sovětu, uvrženi do bolševických vězení, svého tehdejšího rozhodnutí hořce litovali.¹⁷⁶

V důsledku červencových událostí bolševici ztratili možnost politického působení. Dostali se do postavení, které by se dalo označit jako pololegální. Červenec měl za následek také oslabení moci a autority sovětů, jež přišly o podporu lidového hnutí.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 413.

¹⁷¹ Především zásluhou kapitána Emanuela Vosky, jež spolupracoval s Masarykem a zastával funkci jakéhosi neoficiálního náčelníka československé odbojové zpravodajské služby.

¹⁷² LIBERDA, s. 35.

¹⁷³ FITZPATRICK, s. 58.

¹⁷⁴ Trockij se stal členem strany oficiálně až v srpna, přesto s bolševiky v této době již silně sympatizoval.

¹⁷⁵ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 85.

¹⁷⁶ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 416

¹⁷⁷ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 85-86.

Kníže Lvov byl již politikou vyčerpaný, navíc se mu přičilo pouštět se do represí po červencových dnech. Obviňoval kadety i socialisty, že staví třídní a stranické zájmy nad zájmy národa.¹⁷⁸ 20. (7.) července se rozhodl vzdát postu ministerského předsedy. Na jeho místo nastoupil Alexandr Kerenskij.

7. srpna (25. července) vznikl program nové koalice. Ten již nevycházel ze zásad sovětu, jak tomu bylo v únoru. Většinu v koalici sice tvořilo devět socialistických ministrů, ale ve vládním kabinetu působili jako soukromé osoby, nikoli jako představitelé sovětu. Všichni ministři s výjimkou Viktora Michajloviče Černova (vůdce eserů) pocházeli z pravého křídla svých stran a měli mnohem blíže k liberálním kruhům dumy než k samotnému sovětu. Sídlo sovětu bylo také přesunuto z Tauridského paláce do Smolného paláce.¹⁷⁹

4.5 Kornilovova aféra

Odpovědnost za nezdařenou ofenzivu padla na generála Brusilova, čímž byl osud vrchního velitele zpečetěn. Poté se uchýlil do Moskvy a do armády se vrátil až poté, co bolševici získali moc. Na místo vrchního velitele byl jmenován generál Lavr Georgijevič Kornilov.¹⁸⁰ Kornilov byl synem sibiřského kozáka. Díky své odvaze a schopnosti nadchnout vojáky se mu podařilo udělat v armádě skvělou kariéru. O politiku nikdy velký zájem neprojevoval, byl ovšem nadšeným ruským patriotem.

Již v okamžiku jeho jmenování do funkce vrchního velitele nastala mezi ním a Kerenským první neshoda. Aby mohl Kornilov obnovit disciplínu v armádě, požadoval anulovat příkaz č. 1, což znamenalo zrušit, případně omezit pravomoci armádních výborů a navrátit moc do rukou důstojníků. Dalším požadavkem bylo obnovení trestu smrti pro dezertéry a povstalce, a to nejen na frontě, ale i v týlu. Kerenskij byl Kornilovovými požadavky pobouřen natolik, že nebyť rozmluvy se svými spolupracovníky, Kerenskij by Kornilovovo jmenování vzal zpět. Poté, co byl Kornilov ujištěn, že většině jeho požadavků bude vyhověno, ujal se 6. srpna (24. července) funkce vrchního velitele. Ve skutečnosti ale Kerenskij neměl v úmyslu požadavkům vyhovět. První důvodem bylo, že rozhodnutí záviselo také na sovětu, který na Kornilova

¹⁷⁸ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 403.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 417-418.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 421-422.

pohlížel jako na vojenského diktátora. Za druhé Kerenskij nechtěl, aby měl Kornilov v rukou příliš velkou moc.

V nadcházejících událostech sehrál hlavní roli Vladimir Nikolajevič Lvov. Jednalo se o člověka, který postrádal zvláštní nadání, nicméně díky rodinným konexím získal křeslo v první i druhé dumě.¹⁸¹ Dne 4. září (22. srpna) navštívil Lvov Kerenského s návrhem, že vláda by měla být posílena známou osobností z armádních kruhů. Kerenskij ovšem rozhovor později vypustil z hlavy. Nicméně Lvov se vydal do Mogileva za Kornilovem, jemuž se představil jako prostředník předsedy vlády, který se zajímá o generálův názor, jak posílit vládu. Lvov Kornilovovi představil tři alternativy, na něž měl generál vyjádřit svůj názor: 1. Kerenskij se stane diktátorem, 2. vznikne direktorium, jehož členem se stane i Kornilov, 3. diktátorem se stane Kornilov. Generál uvedl, že po moci netouží a podporoval by jakoukoliv legitimní vládu, ale pokud by mu byla svrchovaná pozice nabídnuta, neodmítl by ji, proto dal přednost třetí možnosti. Poté uvedl, že vzhledem k hrozbě bolševického puče v Petrohradu by bylo rozumné, aby Kerenskij pro svou vlastní bezpečnost odjel do Mogileva.

Lvov okamžitě vyrazil do Petrohradu, kde navštívil Kerenského, nyní se vydával za emisara vrchního velitele. Kerenskému oznámil, že generál požaduje diktátorskou moc. Kerenskij se ještě téhož večera spojil v Kornilovem. Premiér, jež měl na mysli generálův nárok na post diktátora, žádal Kornilova, aby svůj požadavek potvrdil. Kornilov se domníval, že Kerenskij chce potvrdit jeho návrh, aby přesídlil do Mogileva, a proto potvrdil. Kerenskij vše pochopil tak, že Kornilov požaduje diktátorskou moc, a proto se rozhodl generála odstranit. Odvolal Kornilova z funkce vrchního velitele a nařídil mu, aby se dostavil do hlavního města.¹⁸²

Když Kornilov obdržel telegram, oznamující jeho sesazení, byl přesvědčen, že Kerenského zajali bolševici. Kornilov si myslel, že s Kerenským dospěli k vzájemné dohodě, odmítl proto uposlechnout a nařídil vojskům generála Alexandra Michajloviče Krymova, aby obsadila hlavní město a vyhlásila stanné právo. Právě tento čin byl později uváděn jako důkaz, usvědčující jeho vinu.

¹⁸¹ PIPES, Richard, *Dějiny ruské revoluce*, Praha 1998, s. 130-132.

¹⁸² PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 132-134.

Mezitím Kerenskij nařídil vydat speciální číslo novin, kde je Kornilov označen jako zrádce revoluce. 11. září (29. srpna) se Kerenskij sám jmenoval vrchním velitelem a jako velitele svého štábu jmenoval generála Michaila Vasilijeviče Alexejeva. Poté poslal generálu Krymovovi telegram s rozkazem, aby okamžitě zastavil postup vojsk do Petrohradu.

Sověť zpočátku nevěděl, jak se zachovat, ale nakonec se přiklonil na stranu Kerenského a své stoupence vyzval, aby se vyzbrojili a bojovali proti „kontrarevoluci“. Sovět založil zvláštní výbor pro boj proti kontrarevoluci, složený z představitelů menševiků, eserů a bolševiků. Výbor měl za úkol zmobilizovat síly na obranu Petrohradu. Bylo ovšem potřeba rehabilitovat bolševiky, kteří byli perzekuováni po červencových událostech. Bolševici jako jediní mohli mobilizovat a vyzbrojit masy dělníků a vojáků.

Na rozdíl od pozdější sovětské propagandy se ve městě neodehrál žádný skutečný boj. Cílem obou stran bylo bránit Prozatímní vládu. I přesto, že toto tvrzení uvedl i generál Krymov, Kerenskij ho poslal před vojenský soud, načež spáchal Krymov sebevraždu. Generálu Kornilovovi bylo nařizeno domácí vězení, poté byl s dalšími třiceti důstojníky přemístěn do Bychovského kláštera nedaleko Mogileva.

Kornilovova aféra rozhodně neposílila Kerenského autoritu, ale naopak urychlila jeho pád. Kerenskij výrazně poškodil své vztahy s pravicí, která byla věrna Kornilovovi. Kerenskému kladli za vinu, že prohlubuje chaos v zemi. V politickém slovníku se začal objevovat termín „kornilovec“, jednalo se zásadní odpůrce Kerenského vlády. Kornilov měl v klášteře i nadále spojení s generálním štábem. Právě bychovští vězni - Kornilov a Anton Ivanovič Děnikin se na počátku občanské války stali veliteli Bílé armády. Program bělogvardějců byl sestaven právě v Bychovském klášteře.

V důsledku aféry došlo k radikalizaci obyvatel velkých průmyslových měst, z čehož nejvíce těžili bolševici. 13. září (31. srpna) se jim podařilo poprvé získat majoritní postavení v Petrohradském sovětu. Bez Kornilovovy aféry by se nikdy nedostali k moci.¹⁸³ 17.(4.) září byl navíc Trockij a další dva bolševičtí vůdci - Vladimir

¹⁸³ V nadcházejících volbách do městských dum, dosáhli bolševici dramatických zisků. V Petrohradě získali 33 % hlasů, na rozdíl od května, kdy získali 20 %. V Moskvě to bylo obdobné, v červu měli pouhých 11 %, v září 51 %. Oproti tomu zisk eserů klesl z 56 % na 14 % a menševiků z 12 % na 4 %. Kadetí, kteří jako jediní zastupovali zájmy buržoazie, zvýšili zisk ze 17 % na 31%. Volby jasně ukázaly širokou polarizaci země, která vedla k občanské válce. Voliči se přikláněli pouze k extrémním stranám s očividnou třídní přitažlivostí. Ti, kteří neměli specifickou stranickou ani třídní příslušnost jako drobní

Alexandrovič Antonov-Ovsejenko a Pavel Jefimovič Dybenko, kteří během října sehráli významnou roli, propuštění z vězení. Z boje v Kornilovově krizi také vyšli posílení kronštadtští námořníci a Rudé gardy, kteří byli během října důležitou bolševickou oporou. Během aféry jich bylo vyzbrojeno na 40 tisíc a mnozí z nich si zbraň ponechali.¹⁸⁴

Verzi, jež uvádí, že Kornilov plánoval státní převrat s cílem svrhnout Prozatímní vládu, prosazoval především Kerenskij. Ještě během svého života v exilu se snažil ve svých mnohosvazkových a nepravdivých pamětech obhájit. Oficiální sovětská historiografie jeho tvrzení potvrzovala také, jelikož byla v souladu s Leninovým názorem, že po červencových událostech se boje o moc zúčastnila „vojenská diktatura“. Podle dosavadních důkazů ale Kornilov neměl nikdy v plánu vládu svrhnout, ale naopak se ji snažil zachránit.¹⁸⁵

Prozatímní vláda se po Kornilovově vzpouře uchýlila ke zvolení tzv. předparlamentu, jenž měl fungovat do doby, než se sejde ústavodárné shromáždění. Dne 27. (14.) října se konala konference o předparlamentu. Přítomni byli zástupci všech sovětů, zemstev, družstev a ostatních orgánů. Bolševici se zúčastnili také. Jelikož konference vyjádřila nedůvěru v Prozatímní vládu, byla Kerenským vytvořena vláda nová.¹⁸⁶ 8. října (25. září) byli jmenováni noví ministři, čímž se vytvořila třetí a zároveň poslední vláda před říjnovým převratem. Vznikl nový, ovšem víceméně bezobsažný vládní program, který již situaci v zemi nijak neuklidnil.¹⁸⁷

4.6 Říjnový převrat

Po Kornilovově aféře obnovili bolševici diskuzi o dalším převratu. Opatrní byli především Kameněv a Zinověv, kteří se obávali, že i kdyby se bolševikům podařilo získat moc, brzy by o ni přišli, proto preferovali vyčkat do svolání 2. sjezdu sovětů, jenž by převzal moc legálním způsobem. S tímto přístupem nesouhlasil zejména Lenin.¹⁸⁸

úředníci, obchodníci a jiní byli apatičtí a většinou se k volbám vůbec nedostavila. Jejich neangažovanost výrazně přispěla k bolševickému úspěchu. Nebylo to naposledy v historii, kdy ke komunistickému převratu došlo přičiněním apatie voličů.

¹⁸⁴ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 429-435.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 424.

¹⁸⁶ LIBERDA, s. 37.

¹⁸⁷ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 231.

¹⁸⁸ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 137.

Počátkem října se Lenin vrátil z Finska do Petrohradu. Vzhledem k tomu, že i nadále mu hrozilo zatčení, zvolil raději přestrojení. Ubytování mu poskytla sekretářka ústředního výboru Margarita Fofanová. Od svého návratu zahrnoval Lenin Ústřední výbor požadavky na bezprostřední povstání.¹⁸⁹ Lenin si uvědomoval, že musí moc převzít dříve, než se sejde ústavodárné shromáždění.

Volby do Ústavodárného shromáždění byly naplánované na 11. prosince (28. listopadu). Kdyby lid vyjádřil svou vůli v demokratických volbách, pro bolševiky by to znamenalo neschopnost jednat „jménem lidu“. Jiná situace by nastala v případě, kdy by bolševici již měli moc v rukou. V jedné bolševické publikaci bylo přímo uvedeno: „*složení shromáždění bude silně záviset na tom, kým bude svoláno*“.¹⁹⁰

Večer 23.(10.) října se uskutečnila schůzka ústředního výboru bolševiků. Zúčastnil se i Lenin, jež preferoval okamžité ozbrojené povstání. Po dlouhé debatě byl nakonec jeho návrh přijat poměrem hlasů deset ku dvěma (Kameněv a Zinověv). Nicméně na naléhání Trockého a dalších, vzhledem k obavě, aby převrat nevypadal jako převzetí moci jedné strany, byla celá akce posunuta na konec měsíce, kdy se měl v Petrohradě uskutečnit již zmiňovaný 2. všeruský sjezd sovětů.¹⁹¹

Na sjezdu bylo také ustanoveno sedmičlenné politické byro (Politbyro). Jednalo se o vedoucí orgán ústředního výboru strany.¹⁹² Jeho úkolem se stalo uskutečňování politického řízení akcí. Členy byli Lenin, Stalin, Trockij, Kameněv, Zinověv, Grigorij Jakovlevič Sokolnikov a Andrej Sergejevič Bubnov.¹⁹³

29. (16.) října se opět sešel ústřední výbor, tentokrát za účasti zástupců stranických výborů nejen z Petrohradu, ale i Moskvy a dalších velkých měst. I tentokrát většina hlasovala v Leninův prospěch. Ústřední výbor započal připravovat převzetí moci, bylo ovšem potřeba vymyslet, jak převrat provést.¹⁹⁴

Pro ozbrojené povstání mělo být využito Vojenského revolučního výboru (*Voennorevoljucionnyj komitet* - Milrevkom), jež vznikl na počátku října z iniciativy Petrohradského sovětu. Jeho úkolem měla být obrana města proti očekávanému útoku

¹⁸⁹ SERVICE, Robert, *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009, s. 67.

¹⁹⁰ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 138-139.

¹⁹¹ SERVICE, *Lenin*, s. 274-275.

¹⁹² MOULIS, Vladislav, *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002, s. 15.

¹⁹³ REIMAN, *Ruská revoluce*, s. 239.

¹⁹⁴ SERVICE, *Soudruzi*, s. 67-68.

Němců, kteří v té době okupovali tři strategické ostrovy v Rižském zálivu. Ačkoli se bolševici zpočátku vyslovili proti vzniku výboru, posléze si uvědomili, že výbor nebude mít jinou možnost, než spoléhat na bolševickou vojenskou organizaci, která jako jediná ozbrojená síla nespádala pod pravomoc Prozatímní vlády. Bolševici si tak pro puč zajistili záštitu sovětu.¹⁹⁵ Výbor vypracoval plán obsazení Zimního paláce a zatčení Prozatímní vlády v průběhu jejího zasedání. V případě, že by se členové vlády odmítli vzdát, měl být Zimní palác bombardován děly z křižníku Aurora a z Petropavlovské pevnosti.¹⁹⁶

Pro Vojenský revoluční výbor nebylo nijak zvlášť obtížné získat si loajalitu petrohradské posádky. Hrozba převelení na frontu podnítila ve vojácích všeobecný odpor a odmítali vykonávat rozkazy generálního štábu. Jako první počín říjnového povstání lze považovat prohlášení Vojenského revolučního výboru, ve kterém oznámil převzetí velení nad posádkou, ze dne 3. listopadu (21. října). Dne 5. listopadu (23. října) ovládl Vojenský revoluční výbor Petropavlovskou pevnost, jejíž kanony mířily na Zimní palác. Prozatímní vláda tedy ztratila vojenskou kontrolu nad městem ještě dva dny předtím, než samotný převrat započal.¹⁹⁷

Navečer 6. listopadu (24. října) začali bolševické oddíly obsazovat strategické body ve městě: něvské mosty, vládní a veřejné budovy.¹⁹⁸ Rudé gardy vytvořily zátarasy na ulicích a hlídky v obrněných automobilech. Do brzkého rána převzali bolševici kontrolu nad nádražími, poštou, telegrafem, státní bankou, telefonní ústřednou a elektrárnou. Rudá garda ovládla policejní stanice a přivlastnila si pravomoci policie. Kromě centrální zóny okolo Zimního paláce ovládali povstalci celé město.¹⁹⁹ Akce proběhla v naprostém klidu a nepadl jediný výstřel. Obsazení vojenského velitelství proběhlo podle jednoho účastníka takto: „*bolševici vstoupili a posadili se, zatímco ti, co do té doby seděli, vstali a odešli*“.

Kerenskij a ostatní ministři se nacházeli v Zimním paláci, telefonicky se pokoušeli získat vojenskou pomoc, ale neúspěšně.²⁰⁰ Ráno 7. listopadu (25. října) se Kerenskij vypravil do Pskova, kde sídlil štáb severní fronty, za účelem přesvědčit jejího velitele,

¹⁹⁵ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 140.

¹⁹⁶ LIBERDA, s. 40.

¹⁹⁷ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 455.

¹⁹⁸ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 103.

¹⁹⁹ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 456.

²⁰⁰ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 144.

aby do Petrohradu vyslal vojenské jednotky, což se nepodařilo, Jedinou podporu, kterou Kerenskij získal, byla od kozáků generála Petra Nikolajeviče Krasnova, ti ovšem utrpěli porážku, aniž se dostali do Petrohradu. Kerenskij se proto za pomoci eserů uchýlil do ilegality mimo Petrohrad, následně se do hlavního města vrátil, kde pobýval tři měsíce, poté přesídlil do Moskvy. Je zajímavé, že jeho pobyt v obou hlavních městech ušel pozornosti bolševických orgánů. Na jaře 1918 ilegálně emigroval do USA.

7. listopadu (25. října) ráno se v ulicích Petrohradu objevilo Leninovo prohlášení „Občanům Ruska“, deklarující přechod moci do rukou Vojenského revolučního výboru.²⁰¹

„Občanům Ruska!

Prozatímní vláda je svržena. Státní moc přešla do rukou orgánu Petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců – Vojenského revolučního výboru, který stojí v čele petrohradského proletariátu a posádky.

*Věc, za kterou bojoval lid, tj. okamžitý návrh na uzavření demokratického míru, zrušení statkářského vlastnictví půdy, dělnická kontrola nad výrobou, vytvoření sovětské vlády, tato věc je zajištěna. Ať žije revoluce dělníků, vojáků a rolníků!*²⁰²

Bolševikům nedělalo problém jednat jménem sovětu, i přesto, že 2. sjezd sovětů doposud nebyl zahájen. Ministři Prozatímní vlády i nadále vyčkávali v Zimním paláci na pomoc. Bolševici na dobytí paláce přivolali pět tisíc kronšadtských námořníků. Navečer 7. listopadu (25. října) dal vojenský revoluční výbor vládnímu kabinetu ultimátum, buď to se vzdají, nebo budou čelit dělostřelecké palbě. Ministři však toto varování nebrali na vědomí, vzhledem k očekávání brzkého příjezdu Kerenského v čele osvobozujících jednotek.²⁰³

V noci ze 7. na 8. listopadu (25./26. října) zahájil jednání 2. všeruský sjezd sovětů, ze 670 delegátů (pravděpodobně jich bylo více) se 300 hlásilo k bolševikům, 193 k eserům (leví eseři tvořili více než polovinu) a 82 k menševikům, zbytek tvořili malé skupiny a bezpartijní. Bolševici na sjezdu absolutní většinu neměli a převahu získali pouze za podpory levých eserů. Spolu s nimi převládali ve sjezdovém

²⁰¹ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 103.

²⁰² REED, John, *Deset dnů, které otřáslý světem*, Praha 1957, s. 111.

²⁰³ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 145.

předsednictvu, a proto mohli ovládat průběh sjezdu.²⁰⁴ Nicméně tento poměr sil nemusel být trvalý a vše se mohlo změnit. Proto Lenin spěchal s dobytím Zimního paláce.²⁰⁵

Na sjezdu oznámil Trockij ve svém projevu, že Prozatímní vláda byla svržena, někteří ministři již byli zatčeni a moc tím pádem přechází do rukou socialistické vlády. Slova se dále ujal Lenin, který deklaroval uskutečnění dělnické a rolnické revoluce a nadcházející vládu socialistů bez jakékoli účasti buržoazie. Ve skutečnosti ale Prozatímní vláda dosud svržena nebyla a boj o moc ve městě teprve začínal. Avšak sovět byl přesvědčen, že je již dobojováno.²⁰⁶

Na návrh Martova měla být vytvořena jednotná demokratická vláda, zastoupená všemi stranami sovětu. Podle Martova společná vláda představovala jediný kompromis, který mohl odvrátit občanskou válku. Návrh byl jednomyslně přijat.²⁰⁷

Nicméně tento úmysl byl zmařen výstřelem z křižníku Aurora na Zimní palác, kde zasedala Prozatímní vláda, a jež dal povel k útoku. Dodnes je sporné, zda válečná loď střílela naostro.²⁰⁸ Většina menševiků a eserů, vyjma levých, převrat odsoudila a na protest sjezd opustila. De facto tak uvolnili cestu k bolševické diktatuře. Delegáti bolševiků následně schválili deklaraci o sesazení Prozatímní vlády a převzetí moci sjezdem sovětů.²⁰⁹

Dvě hodiny po výstřelu z křižníku nastala ostrá palba, byla ovšem tak špatně mířena, že Zimní palác zasáhly pouze dvě rány, které nezpůsobily žádnou větší škodu. Dosavadní obránci Zimního paláce si uvědomili, že posily zřejmě nepřijdou, proto se začali rozcházet. Bolševické síly poté vnikly do budovy otevřenými okny vinného sklepa. Do poslední chvíle vytrvali pouze junkeři.²¹⁰

Junkeři byli ochotni bojovat do poslední chvíle, ministři si ovšem nepřáli zbytečné prolévání krve, proto nařídili junkerům vzdát se. Ve dvě hodiny ráno byli všichni členové vlády zatčeni a uvězněni v Petropavlovské pevnosti.²¹¹

²⁰⁴ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 104.

²⁰⁵ LITERA, Bohuslav, *Historie Rudé armády 1917-1941*, Praha 2009, s. 17.

²⁰⁶ SERVICE, *Lenin*, s. 279.

²⁰⁷ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 463.

²⁰⁸ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 104.

²⁰⁹ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 17-18.

²¹⁰ Jednalo se o vojenské kadety, kteří převzali 6. listopadu (24. října) ráno stráž nad klíčovými objekty.

²¹¹ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 145-146.

Sjezd sovětů zvolil členy nového parlamentu, jenž vznikl z nejvyššího orgánu sovětu - Všeruského ústředního výkonného výboru. Zvoleno bylo celkem 101 členů, z toho 62 bolševiků včetně Lenina. Předsedou se stal Lev Kameněv,²¹² který ve tři hodiny ráno sjezdu oznámil zprávu o zatčení ministrů Prozatímní vlády. Lenin se odebral do bytu svého přítele, kde vytvořil klíčové dekry, jež plánoval na následujícím zasedání předložit. Zasedání bylo obnoveno před jedenáctou hodinou v noci.²¹³

Oněmi klíčovými dokumenty se staly dekry O míru a O půdě. Co se týče dekretu o míru, ačkoliv ještě bolševická vláda nekontrolovala celou zemi a nedisponovala skoro žádnými mocenskými nástroji, nabídla všem válečným stranám jednání o míru, ale státy Dohody návrh odmítly. Bolševici proto zahájili vlastní jednání s Ústředními mocnostmi.

Na základě dekretu o půdě byla znárodněna veškerá půda, jež se stala „všelidovým vlastnictvím“ a každý občan měl právo ji užívat. Rolníci dostali přiděleno 15 milionů desjatin půdy.²¹⁴ Dekret o půdě opsal Lenin u eserů, což dokazuje, že bolševici neměli vlastní program, který by uspokojil rolníky.²¹⁵

Dále bolševici předložili kandidátku členů nové vlády. Nabízela se otázka, jak bude nová vláda pojmenována. Trockij přišel s návrhem nazvat jednotlivé ministry podle jakobínů „lidovými komisaři“ a vládu „radou lidových komisařů“ (*Sovet narodnych komissarov* - Sovnarkom).²¹⁶ Vláda lidových komisařů měla svou funkci vykonávat pouze dočasně, do doby než se sejde ústavodárné shromáždění.²¹⁷

Předsedou vlády se stal logicky Lenin a ne Trockij. Trockij byl na rozdíl od Lenina členem strany pouze krátce a neměl v ní dostatečné zázemí. Trockij byl navíc asimilovaný Žid, proto by byl ve funkci předsedy vlády pro většinu ruské společnosti nepřijatelný. Získal proto post lidového komisaře zahraničí.²¹⁸ Složení nové vlády bylo následující:

Lenin – předseda,

Ivan F. Fjodorovič – lidový komisař výživy,

²¹² REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 104.

²¹³ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 146.

²¹⁴ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 18.

²¹⁵ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 105.

²¹⁶ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 457-458.

²¹⁷ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 147.

²¹⁸ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 104-105.

Nikolaj Pavlovič *Glebov-Avilov* – lidový komisař pro pošty a telegrafy,
Georgii *Lomov-Opokov* – lidový komisař spravedlnosti,
Anatolij Vasiljevič *Lunačarskimj* – lidový komisař výchovy,
Vladimír Pavlovič *Miljutin* – lidový komisař zemědělství,
Viktor Pavlovič *Nogin*- lidový komisař pro obchod a průmysl,
Alexej Ivanovič *Rykov*- lidový komisař vnitra,
Ivan Ivanovič *Skvorcov-Stěpanov*- lidový komisař financí,
Alexandr Gavrilovič *Šljapnikov* – lidový komisař práce,
Stalin- lidový komisař pro národnosti,
Trockij- lidový komisař zahraničí,
Vladimir Alexandrovič *Antonov-Ovsejenko*, Nikolaj Vasilijevič *Krylenko* a Pavel Jefimovič *Dybenko* zastávali výbor pro válku a námořnictvo.²¹⁹

Podle tehdejších údajů na straně obránců nikdo nezemřel, na straně útočníků padlo pět námořníků a jeden voják. Na obou stranách byl větší počet raněných. Pozdější komunistická propaganda uváděla, že Prozatímní vláda měla k dispozici miliony mužů, povstalci disponovali stotisícovou armádou. Ve skutečnosti počet bojujících nepřevýšil 10 tisíc. Dobytí Zimního paláce de facto proběhlo bez povšimnutí, a to i v bezprostřední blízkosti bojů. Podle běžného programu hrála divadla a dokonce ani Petrohradská burza nezaznamenala žádný rozruch v hodnotách cenných papírů.²²⁰

V Moskvě probíhal převrat mnohem složitěji. Vládní síly sestavené z vojenských kadetů a studentů obsadily Kreml, načež začaly v čele s moskevským starostou s bolševiky vyjednávat. Nastalo třítydenní příměří, během něhož Vojenský revoluční výbor shromáždil posily, které zaútočily 12. listopadu (30. října). Dne 15. (2.) listopadu se obránci bolševikům vzdali.

Po celé zemi probíhal převrat odlišně, na venkově docházelo k zabírání soukromé půdy. Na některých místech vytvořili bolševici společnou vládu sovětů s menševiky a esery, jinde převzali vládu sami.²²¹

I přesto, že v předešlých měsících prosazovali bolševici svobodu tisku, 9. listopadu (27. října) byl vydán tzv. Dekret o tisku, jednalo se o první vládní nařízení, umožňující opětovné zavedení cenzury. Pokud by nějaký tisk vyjádřil nesouhlas s vládou lidových

²¹⁹ LIBERDA, s. 41-42.

²²⁰ ŠVANKMAJER, Milan (eds.), *Dějiny Ruska*, Praha 1996, s. 340.

²²¹ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 147.

komisařů, hrozil jeho zákaz.²²² Opoziční tiskárny byly zničeny, novinový papír byl zkonfiskován a redaktoři zatčeni. Většina opozičních listů se tak uchýlila do podzemí.²²³

Dalším dekretem byl například Dekret o osmihodinové pracovní době z 11. listopadu (29. října), dále byla 15. (2.) listopadu vydána Deklarace práv národů Ruska, která jednotlivým národům nabízela národní sebeurčení, včetně možnosti odtržení. Dále Dekret o dělnické kontrole, který dělníkům zajišťoval právo dohlížet na řízení podniku skrze volený výbor a další.²²⁴

Postavení bolševického kabinetu bylo zpočátku velmi nejisté. I přesto, že mocensky ovládl hlavní město, nekontroloval zcela jeho vnitřní dění. Proti bolševické vládě se odmítavě vyjádřila většina denního tisku. Úřednictvo a většina vzdělaných obyvatel nařízení nové vlády bojkotovaly. Petrohradská městská дума spolu se členy starého Všeruského ústředního výkonného výboru a úřadujícími centrály rolnických sovětů založila tzv. Výbor obrany revoluce a vlasti, jež si kladl za cíl zvrátit bolševický převrat.²²⁵

První dva týdny nového režimu se nesly v duchu stávek a sabotážních kampaní, a to především na ministerstvech, vládních úřadech, bankách, poštách, telegrafních úřadech, soudech, školách atd. Ačkoli státní zaměstnanci byli různého politického smýšlení, všichni považovali bolševický režim za nezákonný.²²⁶

Odborový svaz železničářů (*Vserossijskij ispolnitelnyj komitet zheleznodorozhnogo profsojuza - Vikžel*) pod pohrůzkou železniční stávkou trval na sestavení koalice sovětských stran.²²⁷ Bolševici museli výhrůžky Vikželu brát vážně. Vůdce svazu hrozili, že pokud nedojde k mezistranickým rozhovorům, zastaví provoz na železnici. V tomto případě by ještě více klesly zásoby potravin a paliva v hlavním městě, které už se i tak blížily ke kritické hranici. Následně by hrozilo rabování, dělníci by vstoupili do stávkou a vzpoury by se vymkly kontrole.

Dne 20. (7.) listopadu se sešla schůze ústředního výboru. Trockij a Lenin odmítali ustoupit požadavkům Vikželu. Trockij požadoval, aby bolševici získali ve vládě alespoň 75 % křesel. Lenin navrhoval vůdce Vikželu uvěznit jako

²²² SERVICE, *Lenin*, s. 285-286.

²²³ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 478.

²²⁴ SERVICE, *Lenin*, s. 288.

²²⁵ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 106.

²²⁶ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 473.

²²⁷ REIMAN, *Zrod velmoci*, s. 106.

„kontrarevolucionáře“.²²⁸ Jedinou stranou, kterou byli bolševici ochotni akceptovat ve vládě jako podřízené partnery, byli leví eseri, a to vzhledem k tomu, že na rozdíl od bolševiků disponovali podporou venkova.²²⁹

Opoziční strany vkládaly naděje do ústavodárného shromáždění, v němž by byl zastoupen každý občan, nikoli jen dělníci, rolníci a vojáci, jako tomu bylo v sovětech. Opozice doufala, že ústavodárné shromáždění získá v zemi pozici nejvyšší svrchované moci, proti níž se neodvážívá postavit ani bolševici. Volby do ústavodárného shromáždění byly zahájeny 25. (12.) listopadu. Vzhledem k rozloze země trvaly 14 dní. Eseri získali 16 milionů hlasů (38 %), z nichž většina pocházela od rolníků a centrální zemědělské zóny ze Sibíře. Problémem bylo, že volební lístky nerozlišovaly mezi levými esery, kteří podporovali bolševiky, a pravými esery, kteří se stavěli proti nim. Není tedy zcela jasné, kolik lidí hlasovalo pro bolševický režim. Menševici získali 3 % hlasů, kadeti 5 % a ukrajinští eseri 12 %. Bolševici získali deset milionů hlasů (24 %), především od vojáků a dělníků z průmyslového severu. Na zemědělském jihu téměř žádné hlasy nezískali. Bolševici proto okamžitě označili volby za zmanipulované.²³⁰

Lenin si zajistil souhlas vlády k rozeznání ústavodárného shromáždění. Bolševici ani leví eseri, nechtěli dopustit, aby volby ohrozily revoluci. Ani jedni z nich nechovali k volebním principům žádnou úctu. Jakmile se jim podařilo dostat se k moci, nehodlali o ni přijít. Svě jednání bolševici obhajovali především faktem, že volby se konaly v polovině listopadu, tím pádem se rolníci ještě nemohli plně seznámit s Leninovou politikou. V případě, že by byly volby odloženy, mohli bolševici dosáhnout vítězství.²³¹

Za těchto okolností založili menševici a eseri tzv. Svaz na obranu ústavodárného shromáždění. Společně se stranou kadetů svolali demonstraci, která se konala 11. prosince (28. listopadu) před Tauridským palácem. Demonstrace byla bolševiky označena za „kontrarevoluční akt“ organizovaný kadety, proto byla od nynějška strana kadetů postavena mimo zákon a desítky jejich vůdců pozatýkány. Brzy po kadetech následovali i vůdci eserů a menševiků.²³²

²²⁸ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 469-470.

²²⁹ SERVICE, *Soudruzi*, s. 71.

²³⁰ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 478-479.

²³¹ SERVICE, *Lenin*, s. 296-297.

²³² FIGES, *Lidská tragédie*, s. 480-481.

5 Události po převzetí moci bolševiky

5.1 Brestlitevský mír

Již 8. listopadu (26. října) byl přijat Dekret o míru, který vyzýval jednotlivé vlády a národy k zahájení jednání o “spravedlivém míru bez anexí a kontribucí“. Na sovětské mírové požadavky odpovědělo kladně pouze Německo a jeho spojenci. Ústřední mocnosti by díky míru mohly soustředit své síly na západní frontě. Předběžná jednání byla zahájena již počátkem prosince 1917 v Brestu Litevském, kde sídlil štáb německé armády na východní frontě.²³³

Do Brestu byla vyslána sovětská mírová delegace v čele s Trockým. Petrohradský tisk ujišťoval občany, že Ústřední mocnosti souhlasí s mírem bez anexí. Skutečnost byla ovšem jiná. Státy Trojspolku požadovaly od Ruska rozsáhlé území. Požadavky byly nevýhodné a neakceptovatelné. Když se delegace dozvěděla podmínky míru, Trockij je odmítnul.

Dne 21. ledna 1918 se sešel bolševický ÚV za účelem projednání mírových podmínek. Mezi bolševiky panovaly značné rozpory, 15 členů v čele s Leninem s požadavky Ústředních mocností souhlasilo a vyslovilo se pro podepsání mírové smlouvy. Trockij spolu s dalšími 16 členy navrhoval pouze ukončení války, avšak neschvaloval podepsání nerovnoprávného míru. 32 příslušníků jakékoliv vyjednávání odmítlo a zamýšlelo vyhlásit Německu revoluční válku.

Po necelém měsíci, dne 16. února, zaslal šéf německého generálního štábu Max Hoffmann sovětské vládě ultimátum o obnovení ofenzívy v Rusku, pokud nepřistoupí na německé požadavky. Druhý den se sešel ÚV, pět členů hlasovalo pro přijetí míru, včetně Lenina a Stalina. Proti bylo členů šest v čele s Trockým. Nakonec se bolševici rozhodli vyčkat, zdali Němci svou hrozbu splní.

Během dvou dnů Němci zahájili proti Rusku ofenzívu u Pskova a Narvy. Lenin proto naléhal na podepsání mírové smlouvy. Tentokrát získal sedm hlasů ku šesti. Vzápětí byl zaslán německé vládě telegram oznamující přijetí mírových požadavků. Němci ovšem nyní nárokovali pro Rusy daleko tvrdší podmínky, které narazily

²³³ VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny mezinárodních vztahů*, Plzeň 2007, s. 203.

na odpor levých eserů i bolševiků. Až Leninova výhrůžka o jeho vystoupení z vlády získala potřebnou většinu pro přijetí míru.

Lenin se následků mírové smlouvy s Německem neobával, konečné podmínky neměl nikdy v úmyslu dodržet. Byl přesvědčen, že v Německu a jiných zemích západní Evropy brzy vypukne revoluce, a proto nebude problém získat ztracené území zpět.²³⁴ Sovětské Rusko podepsalo v Brestu Litevském se zástupci Německa, Rakouska - Uherska, Bulharska a Osmanské říše dohodu o ukončení války a opětovném navázání diplomatických vztahů dne 3. března 1918.²³⁵

Na základě mírové smlouvy přišlo Rusko o následující teritoria: Polsko, Litvu, část Běloruska, Lotyšsko, Estonsko, Ukrajinu a Finsko. Odtržení těchto států znamenalo pro sovětskou vládu velké hospodářské obtíže, jelikož tato území zahrnovala ukrajinskou obilnici, uhelné oblasti a zdroje kovů. Rusko též ztratilo přístup k Černému moři.²³⁶ Dále se muselo vzdát teritorií v Afghánistánu a Persii. Osmanská říše získala ruské provincie Ardahan, Kars a Batumi v Zakavkazsku. Kromě územních ztrát muselo zaplatit velké válečné náhrady, a to nejen ve zlatě, ale i v potravinách a surovinách. Celkem Rusko přišlo o 60 milionů obyvatel a 2 miliony km². Tato území dosud generovala třetinu produkce potravin a 3/4 výroby oceli a železa a těžby uhlí.²³⁷

Němci se ve smlouvě zavázali podporovat Leninovu vládu v Rusku a nadále ji poskytovat finanční podporu. Do Moskvy byl vyslán německý vyslanec, jenž dostal do správy fond 40 milionů německých marek. Každý měsíc měl povoleno poskytnout bolševické vládě 3 miliony marek.²³⁸ Brest-litevská smlouva také obsahovala několik tajných ustanovení, která určovala sovětskou politiku vůči Německu na mnoho let dopředu.²³⁹

Proti míru se zvedla vlna odporu a povstání. Veškeré vzpoury byly ale potlačeny.²⁴⁰ Svě funkce ve straně i v sovětech se vzdali ti, kteří odmítli hlasovat pro přijetí podmínek.²⁴¹

²³⁴ LIBERDA, Vladimír, *Otec totalitarismu*, Opava 1992, s. 52-53.

²³⁵ LITERA, Bohuslav, *Historie Rudé armády 1917-1941*, Praha 2009, s. 24.

²³⁶ ŠVANKMAJER, Milan (eds.), *Dějiny Ruska*, Praha 1996, s. 346.

²³⁷ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 24.

²³⁸ VEBER, Václav, *Leninova vláda (Rusko 1917-1924)*, Praha 2003, s. 37.

²³⁹ LIBERDA, s. 53.

²⁴⁰ ŠVANKMAJER, s. 346.

²⁴¹ LIBERDA, s. 53.

5.2 Vznik Rudé armády

Pro novou vládu byla potencionálním nebezpečím stávající carská armáda. Bolševici se snažili podniknout kroky, které by zabránily armádě zasáhnout proti nim. Jedním z nich bylo vybudování nové armády, která by byla zcela podřízena bolševické vládě. Již koncem prosince 1918 vydala vláda dekret o rovných právech vojáků, který rušil veškeré carské vojenské hodnosti, rozkazy, příkazy, důstojnické organizace a vyznamenání.

Další dekret se týkal volebního systému velitelského sboru armády a organizaci disciplíny. Velitelé měli být voleni stávajícími výbory jednotek. Jmenování do klíčových funkcí měly na starosti vyšší výbory. Vojáci bez specializovaného výcviku nesměli zastávat důstojnické funkce. Ve skutečnosti ale byli důstojníci vybíráni na základě politické příslušnosti a obluby jednotlivých kandidátů.

Dekrety měly přesvědčit vojáky o tom, že starý režim je definitivně u konce. Celá ruská vojenská síla ovšem i nadále podléhala Hlavnímu štábu vrchního velitele, který sídlil v Mogilevu, a události v Petrohradu ho příliš nezasáhly. Až do 16. listopadu byl vrchním velitelem Alexandr Fjodorovič Kerenskij. Po jeho útěku pravomoci přešly na náčelníka štábu Nikolaje Nikolajeviče Duchonina, jemuž bylo nařízeno, aby okamžitě zahájil jednání o příměří s německým velením. Duchonin odmítl rozkaz vykonat, vzhledem k tomu, že novou vládu nepovažoval za legitimní. Byl proto sesazen a nahrazen Nikolajem Vasiljevičem Krylenkem.

Důstojníkům Hlavního štábu se však 2. prosince podařilo propustit z vězení generály Lavra Georgijeviče Kornilova, Antona Ivanoviče Děnikina a další vysoké důstojníky. Tito lidé později sehráli důležitou úlohu v občanské válce.

Vzhledem k tomu, že Duchonin odmítl bojovat, ujal se Krylenko 3. prosince své funkce bez větších problémů. Hlavní štáb nyní přetrvával pouze jako štáb vrchního velitele pro demobilizaci armády. Definitivně byl pak zrušen 16. března 1918 a s ním i veškeré nižší štáby a velitelské struktury carské armády, která tak přestala existovat.

Na počátku roku 1918 měly Rudé gardy okolo 150 tisíc členů, kteří i přes německé subsidie postrádali náležitý výcvik a disciplínu. Gardy byly schopné zvládnout pouze akce menšího rozsahu a nastolovat sovětskou moc na území, kde nenarazily na silnějšího soupeře. Nicméně vzhledem k zahraničněpolitické situaci a poměrům

v zemi, bylo potřeba vytvořit silné ozbrojené síly, které by zaručily přežití nového režimu a staly se oporou pro očekávanou světovou revoluci.

V prvotních úvahách o podobě nové armády vycházeli bolševici z představ, které zformulovali Karl Marx a Friedrich Engels, na jejichž základě musela nová společnost odbourat starý politický a státní systém a vytvořit novou vojenskou organizaci proletářského státu. Vojenské útvary měly sdružovat nejvyspělejší dělníky.

Vzhledem k tomu, že rudí gardisté neměli dostatečné vojenské zkušenosti, dospěla bolševická vláda k názoru, že je nutno využít poddůstojníků a důstojníků bývalé carské armády. Jednalo se o dobrovolníky, kteří se přihlásili do jejich služeb. Do velitelských funkcí měli být jmenováni pouze poddůstojníci, u nichž se předpokládalo, že vzhledem ke svému původu budou loajálnější než důstojníci. Nové jednotky měly dosáhnout počtu 300 tisíc mužů.

Finální dekret o založení Dělnicko-rolnické Rudé armády (*Raboče-krestjanskaja Krasnaja Armija* - RKKA) byl podepsán Leninem 28. ledna 1918 a již v únoru byly zahájeny první kurzy nových rudých důstojníků. Do konce roku bylo vycvičeno okolo 13 000 rudých velitelů.

Velícím orgánem Rudé armády se stala Rada lidových komisařů. Armáda byla de facto pod plnou kontrolou bolševické strany. Z počátku byla vytvářena pouze z dobrovolníků, kteří museli prokázat loajalitu vůči režimu a předložit doporučení vojenského výboru, stranické organizace, nebo odborů.²⁴²

Po uzavření brestlitevského míru si bolševici uvědomovali, že mírové období je jen dočasné. Bylo potřeba přistoupit k další fázi formování armády, tentokrát bez marxistických tezí. Prvním výrazným krokem se stalo vytvoření Nejvyšší vojenské rady dne 5. března 1918. Rada měla za úkol vést veškeré vojenské operace a bez výjimky ji byly podřízeny všechny vojenské jednotky a osoby.

Již 19. března došlo k reorganizaci rady. Byla zavedena funkce předsedy rady, která se v rámci obrany stala nejvyšším orgánem. Návrhy na zajištění obrany a organizaci ozbrojených sil předkládala komisariátům vojenství a válečného námořnictva. Předseda rady současně zastával úřad komisaře vojenství, jímž vláda ustanovila Lva Trockého.

²⁴² LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 19-22.

Trockij vytvořil centralizovaný vojenský aparát a podařilo se mu dosáhnout vítězství v občanské válce. Jeho jednání ovšem vyvolalo ostrou kritiku odpůrců. Dokázal si vytvořit mnoho nepřátel, které popuzovala především jeho arogantnost, záliba v luxusu nebo zesměšňování svých protivníků.

Trockij vojenské vzdělání nikdy nezískal, byl profesionálním revolucionářem, ale otázky ohledně armády ho zajímaly. I přes svůj amatérský přístup měl mnoho předností a povahových rysů, které napomohly jeho úspěchům. Byl velmi inteligentní a aktivní, do nového úkolu se vrhl s neobvyklou vervou a tvrdostí, častokrát hraničící až s fanatismem. Od dubna 1918 se mu podařilo prosadit řadu dekretů, které od základů změnily veškeré představy o Rudé armádě. Jako první rozpustil dobrovolnickou armádu, která neumožňovala vytvořit profesionální ozbrojené síly. Povinná vojenská služba se nově vztahovala na všechny muže v Rusku ve věku mezi 18-40 lety.

V armádě bylo striktně rozlišováno mezi jednotlivými společenskými třídami. Zatímco dělníci a rolníci byli vyzbrojeni a povoláni k boji. Roty a neozbrojené pracovní prapory, nasazované k výstavbám cest, železnic nebo vojenských zařízení, tvořili podle komunistické ideologie příslušníci buržoazie a vykořisťovatelských tříd.²⁴³

Od března 1918 byly nejnákladnější části Ruské říše okupovány Ústředními mocnostmi. Nacházela se zde důležitá průmyslová centra a klíčové zemědělské oblasti. Proto se vyzbrojení a zásobování armády stalo ústředním problémem. Vojáci trpěli nedostatkem potravin, každý voják měl nárok na 0,4 kg chleba denně, což bylo nedosažitelné. Mimoto chyběla řádná výstroj včetně uniforem a bot. Mýdlo a tabák patřily ke vzácnostem. Jednotky v předních liniích strádaly hladem celé týdny.

Dalším důležitým bodem se stala otázka velitelského sboru, na rozdíl od základního výcviku vojáků, který byl relativně nenáročný, nebylo možné zajistit dostatečný počet kvalifikovaných velitelů, kteří by zároveň vyhovovali ideologickým požadavkům. Řešení Trockij našel ve využití důstojníků a poddůstojníků bývalé carské armády, přičemž v této myšlence našel podporu i u Lenina. Zároveň si Trockij tímto krokem přidělal další nepřátele. Vzhledem k tomu, že se jednalo o ideologicky i politicky velice riskantní záležitost, řada bolševiků byla razantně proti. Záležitost s nasazením bývalých carských důstojníků zapříčinila dlouhodobé spory mezi bolševiky. Právě carští důstojníci pocházeli podle marxistické teorie

²⁴³ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 24-26.

z vykořisťovatelských tříd, tudíž bylo nepředstavitelné, aby právě oni veleli Rudé armádě, která měla sloužit k boji proti těmto společenským třídám. Trockij i přes nesouhlas některých bolševiků prosadil mobilizaci důstojníků carské armády.

Do konce listopadu 1918 bylo do Rudé armády povoláno 22 315 důstojníků, 128 168 poddůstojníků a administrativního personálu a 2 049 vojáků, dále pak i lékaři a veterináři. Celkem první velkou mobilizací narukovalo 165 113 příslušníků bývalé carské armády.²⁴⁴

Trockij musel z moskevských a petrohradských proletářských jednotek a zbytku carské armády vybudovat profesionální armádu. Aby zamezil zběhnutí k nepříteli nebo stažení jednotek bez rozkazu, nedělalo mu problém uchýlit se k trestům smrti. Velení bývalých carských důstojníků Trockij potřeboval, vzhledem k jejich odborným znalostem a zkušenostem. Každý důstojník s nejvyšší hodností byl pod přísným dohledem spolehlivého bolševika, tzv. politického komisaře.²⁴⁵

Trockij se často uchýloval ke krutým výhrůzkám. Byl nemilosrdný a vysloužil si pověst nelítostného tyрана. Se zběhy neměl žádné slitování. Podle jeho názoru musela být revoluce hájena všemi možnými prostředky a v armádě bylo potřeba mít určitá odvetná opatření. Při nařizování rozsudků smrti neprojevoval sebemenší známku lítosti. Nepřičilo se mu ani využívat manželek a dětí bývalých carských důstojníků jako rukojmích, aby důstojníky nenapadlo sabotovat sovětské válečné plány nebo dokonce zběhnout k nepříteli.²⁴⁶

Na konci občanské války byla Rudá armáda obrovská instituce o síle více jak 5 milionu vojáků, převážně rolnického původu. Většina z nich měla na starosti dopravu, zásobování nebo administrativní práci. Přímo do bojů byla nasazována pouze desetina vojáků.²⁴⁷

5.3 Občanská válka

Období míru netrvalo dlouho. Proti bolševikům a jejich Rudé armádě se postavila tzv. Bílá armáda. Základnou bílých generálů se staly kozácké oblasti na Donu a na Kubáni. Podpora, kterou zde získali, jim umožnila zformovat kvalitní a silné

²⁴⁴ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 29-30.

²⁴⁵ BERTRAND, Patenaude, *Trockij vzestup a pád Revolucionáře*, Praha 2011, s. 27.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 29.

²⁴⁷ FITZPATRICK, Sheila *The Russian Revolution*, Oxford 2000, s. 75.

jezdecké jednotky. Podle marxismu byla jízda druh vojska vykořisťovatelské třídy. Proto zprvu v Rudé armádě vznikaly pouze malé jezdecké oddíly. Díky tomu byli bělogvardějci zpočátku schopni porážet silnější bolševické jednotky. Největší chybou bílých velitelů bylo, že nebyli schopni podniknout společnou ofenzívu, což vedlo k jejich konečné porážce. Bolševiky ke zformování jízdy přiměly až porážky a nové válečné zkušenosti.²⁴⁸

Kromě organizovaných jednotek, které chtěly obnovit carské samoděržaví, působily v různých regionech také loupeživé skupiny samozvaných vládců, tzv. atamanů.²⁴⁹ Bolševici pod svou kontrolou stále neměli Sibiř, jižní Rusko, Kavkaz a dokonce ani velké části Uralu a Povolží. Útoky bělogvardějců hrozily ze severozápadu, z jihu a z východu. Bílí navíc byli podporováni Francií a Velkou Británií.²⁵⁰ Britové a Francouzi okupovali přístavní města Murmansk a Archangelsk na severozápadě Ruska. Situace v okrajových oblastech Ruska se také nevyvíjela příznivě. Německo díky Brestlitevskému míru získalo území od Baltského po Černé moře.²⁵¹

Podle mírové smlouvy podepsané v Brestu Litevském muselo Rusko propustit německé a rakousko-uherské zajatce a zavázat se, že na svém území nebude trpět žádné vojenské útvary, které bojovali proti Ústředním mocnostem. To znamenalo největší nebezpečí pro československé legionáře, kterým hrozilo, že v případě zajetí Němci budou vysláni do Rakouska - Uherska a popraveni.

Československému armádnímu sboru na Ukrajině, která mírem získala nezávislost, hrozilo obklíčení německými jednotkami. Velení čs. jednotek se proto dohodlo s Československou národní radou v Paříži, že se čs. jednotky přesunou z Ukrajiny na východ. Evakuaci legií a jejich volný přejezd Ruskem vyjednal Tomáš Garrigue Masaryk.²⁵² Jednalo se o dobře vyzbrojené, vycvičené a disciplinované vojáky. Formálně to stále byli občané Rakouska - Uherska, a proto bylo jejich postavení vůči bolševikům nejisté. Sbor legionářů chtěl bojovat na straně Dohody proti Ústředním

²⁴⁸ LITERA, Bohuslav, *Vzestup a pád rudého jezdeckta v ruské občanské válce, 1918-1920. Případ 1. jízdní armády*. In: *Moderní dějiny* 22, 2014, 2, s. 73-74.

²⁴⁹ VRÁBEL, Ferdinand, *Občianska vojna na Urale a československé vojsko v Rusku- nové ruské pohľady a hodnotenia*. In: *Moderní dějiny* 22, 2014, 1, s. 112.

²⁵⁰ FITZPATRICK, s. 74.

²⁵¹ BERTRAND, s. 26-27.

²⁵² VRÁBEL, s. 113-114.

mocnostem a sám se prohlašoval za součást francouzské armády. Bylo tedy rozhodnuto legionáře přesunout do Francie, která byla ochotna zajistit jejich přesun po Transsibiřské magistrále přes Vladivostok.²⁵³

Bolševická vláda cestu schválila, ale místní sověty s přechodem cizího ozbrojeného vojska přes jejich region nesouhlasily.²⁵⁴ Poté, co bolševici navíc zjistili, že se jim nepodaří získat většinu čs. legionářů k boji za proletářskou revoluci, snažili se je odzbrojit. Když tento plán vyšel pouze částečně, rozhodli se k ozbrojeným útokům proti Čechoslovákům.²⁵⁵

Dne 14. května 1918 byl na nádraží v Čeljabinsku zraněn čs. legionář předmětem vyhozeným z vlaku rakousko-uherských zajatců, kteří se vraceli domů. Legionáři vzápětí vypátrali viníka incidentu a na místě ho popravili. Místní sovět dal proto několik z nich uvěznit, stejně jako legionářskou delegaci, která žádala propuštění vězňů. Zbývající čs. jednotky proto obsadily město a vězně osvobodily. Když si Čechoslováci uvědomili, že zašli příliš daleko, stáhli se a incident považovali za ukončený. Chystali se pokračovat dál na východ. Ale dne 25. května 1918 vydal Trockij rozkaz, nařizující zasáhnout silou proti čs. sboru a každého ozbrojeného Čechoslováka zastřelit. V důsledku Trockého rozkazu obsadili Čechoslováci během šesti týdnů Transsibiřskou magistrálu od Volhy až k Bajkalu.²⁵⁶

V roce 1919 se situace bolševiků zdála zoufalá, ovládali pouze území o rozloze Moskevského knížectví v 16. století. Jejich protivníci měli však rovněž obrovské problémy. Bílí generálové operovali samostatně bez jakékoliv koordinace, navíc nebyli schopni kontrolovat již dobytá teritoria. I přesto, že bělogvardějci disponovali důstojníky ze staré carské armády, bylo pro ně těžké hledat nové rekruty.²⁵⁷

Na východě země měl ve svých rukou politické i vojenské velení admirál Alexandr Vasiljevič Kolčak.²⁵⁸ Jemu na pomoc vyslaly na Sibiř vojáky Japonsko (kterému šlo především o územní zisky) a USA.²⁵⁹ Kolčakova armáda se přiblížila až k Volze, zde však byla Rudou armádou zatlačena za Ural. Z této armády zbyly pouze trosky.

²⁵³ LITERA, *Historie Rudé armády*, s. 34.

²⁵⁴ FITZPATRICK, s. 74.

²⁵⁵ VRÁBEL, s. 114.

²⁵⁶ KRÍŽEK, Jaroslav, *Němci, Lenin a Čs. Legie*, Praha 1997, s. 81-82.

²⁵⁷ FITZPATRICK, s. 74-75.

²⁵⁸ ŠVANKMAJER, s. 347.

²⁵⁹ FITZPATRICK, s. 74.

Představitelé protibolševického odporu v jižním Rusku byli generálové Michail Vasiljevič Alexejev a Lavr Georgijevič Kornilov. Po jejich smrti převzal velení generál Anton Ivanovič Děnikin, jenž zahájil ofenzivu v květnu 1919. Jeho původním plánem bylo táhnout na východ a spojit se s Kolčakem, ale nakonec ho přilákala slabost bolševických sil na východě Ukrajiny, po jejímž dobytí se dalším cílem měla stát Moskva. Proti Děnikinovi vyrazily dvě skupiny vojsk, jeho tyl navíc ničily ukrajinské partyzánské oddíly. Děnikin se musel stáhnout, v březnu 1920 byla jeho vojska evakuována na Krym. V dubnu pak předal velení nad zbytkem své armády baronu Pjotru Nikolajevičovi Wrangelovi. Na podzim ovšem Rudá armáda pronikla až na Krym a následovala další evakuace bílých vojsk do Cařihradu.²⁶⁰

V létě 1918 přestěhovali bolševici hlavní město z Petrohradu do strategičtější položené Moskvy. Když skončila hrozba německého útoku na město, přišly útoky bělogvardějců pod velením bílého generála Nikolaje Nikolajeviče Judeniče.²⁶¹ Judenič táhl na Petrohrad přes Estonsko. Avšak operace se nezdařila, proto bylo bílé vojsko nucené stáhnout se zpět do Estonska.²⁶²

Větší úspěchy po pěti měsících únavných bojů nezaznamenaly ani československé legie. Mimoto 28. října 1918 vzniklo samostatné Československo a 11. listopadu skončila první světová válka. Čechoslováci již nebyli ochotni účastnit se dalších bojů v cizí zemi. Dění v Evropě přimělo legie považovat svůj úkol v Rusku za ukončený. Novým cílem bylo co nejrychleji se dostat domů, čehož se dočkaly až v roce 1920.²⁶³

Počátkem roku 1921 se občanská válka chýlila ke konci. V březnu 1921 vypukla nová krize. Napjaté události z let tzv. válečného komunismu vyvrcholily vzpourou kronštadtských námořníků. Jednalo se o hrdiny říjnové revoluce, kteří byli oporou bolševiků. Povstání bylo tvrdě potlačeno. Nicméně si vláda uvědomila riziko vzpoury „proletariátu“ a bylo potřeba zavést razantní změny. Kronštadtské povstání přispělo k přechodu od válečného komunismu k tzv. Nové ekonomické politice (NEP).²⁶⁴

²⁶⁰ ŠVANKMAJER, s. 347-348.

²⁶¹ FITZPATRICK, s. 74.

²⁶² ŠVANKMAJER, s. 348.

²⁶³ KŘÍŽEK, s. 104.

²⁶⁴ GEORGE, Charles H., *Revolution. European radicals from Hus to Lenin*, Glenview 1971, s. 240.

Válečný komunismus představoval první verzi bolševického plánovaného hospodářství. Jeho vrcholem mělo být nahrazení peněžního systému univerzálním přidělovým systémem.²⁶⁵ Jedná se o období mezi roky 1918 až 1921, kdy se bolševici snažili upevnit svou moc a zároveň bojovali v občanské válce. Docházelo k rekvizici potravin, přerozdělování půdy, monopolizaci obchodu, státnímu řízení výroby nebo znárodnění podniků. Válečný komunismus měl na svědomí katastrofální pokles průmyslové výroby a zemědělské produkce.²⁶⁶ Rapidně se také snížil počet obyvatel měst. Lidé prchali na venkov, kde byli blíže u zdroje potravin. Mezi léty 1917-1920 přišla Moskva o polovinu obyvatel a Petrohrad o dvě třetiny.²⁶⁷

Po hospodářském zhroucení v důsledku válečného komunismu představil Lenin NEP. Jednalo se od odstoupení od socialistické doktríny v letech 1921-1928 za účelem udržení moci. Většina zemědělství, maloobchodu a drobného průmyslu byla navrácena do soukromého vlastnictví. NEP částečně stabilizoval ekonomickou situaci. V roce 1929 bylo Stalinem opět odstraněné soukromé vlastnictví půdy a zemědělství bylo kolektivizováno pod kontrolu státu, což znamenalo konec NEPU. V roce 1931 následovalo znovuzavedení státní kontroly nad veškerým průmyslem a obchodem v zemi.²⁶⁸

Kromě nejednotnosti bílých generálů zde byly i další důvody jejich finální porážky. K vítězství bělogvardějců nestačila ani podpora dohodových mocností, jelikož každá z nich měla v Rusku jiné hospodářské a politické zájmy. Na jaře 1920 ukončila britská vláda blokádu Ruska a navázala s ním hospodářské vztahy.

Bílá generalita také neměla dostatečný program, který by zapůsobil na většinu obyvatelstva. Na význam politiky a propagandy v občanské válce zapomínali a spoléhali pouze na vojenskou sílu. Na dobytém území, kde proběhla agrární reforma, obnovovali staré pořádky. Rušili sověty, stíhali odboráře, zabavovali rolníkům půdu. Celkově usilovali o návrat poměrů před Únorovou revolucí. Sovětská vláda oproti tomu výhody ponechávala a slibovala další. Bílí navíc měli různé osobní ambice. Oproti nim

²⁶⁵ http://orlandofiges.info/section7_TheRussianCivilWar/WarCommunism.php [21.1.2017].

²⁶⁶ http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_communism [21.1.2017].

²⁶⁷ PIPES, Richard, *Rusko za starého režimu*, Praha 2004, s. 179.

²⁶⁸ <https://www.britannica.com/event/New-Economic-Policy-Soviet-history> [21.1.2017].

bolševici pochopili nutnost koordinace a centralizovaného velení vojsk, což jim přineslo konečný úspěch.²⁶⁹

Občanská válka si vyžádala mnoho obětí, v první řadě díky krutosti bolševických vojsk, ale často i vojsk bílých. Lidem byl rekvírován dobytek a potraviny bez jakékoliv náhrady, což vedlo k vyčerpání zásob a následnému hladomoru. Hladomor propukl i na Ukrajině, která předtím byla světovou zásobárnou obilí.²⁷⁰

Jen na bojištích padlo 550 tisíc. Více než milion obětí měly na svědomí masakry civilního obyvatelstva, válečných zajatců a koncentrační tábory. Jiní umírali na hlad, epidemie a nedostatečnou lékařskou péčí. Podle oficiálních sovětských statistik zemřelo v letech 1918-1920 více než 9 milionů lidí.²⁷¹

²⁶⁹ ŠVANKMAJER, s. 349-350.

²⁷⁰ VRÁBEL, s. 112.

²⁷¹ ŠVANKMAJER 350.

6 Závěr

Říjnová revoluce nevypukla primárně díky aktivitám bolševiků, ale v první řadě zhroucením politického a společenského zřízení v zemi, jež způsobila především ruská účast v první světové válce. Rusko na válku nebylo připravené ani ekonomicky ani sociálně.²⁷²

Pozoruhodným faktem je, že bolševické uchvácení moci všichni dlouho čekali, přesto proti němu nikdo nic nepodniknul. Kerenskij měl možnost po červencových událostech bolševickou stranu zničit, přesto tak neučinil.²⁷³

Bolševici chápali Říjnovou revoluci jako socialistickou, stejně byla poté označována komunistickou historiografií. Již brzy ovšem začala revoluce samu sebe popírat, potlačovala práva a svobody, které ještě před nedávnem proklamovala, což vytvářelo hlubokou propast mezi socialistickým programem bolševiků a skutečnou povahou revoluce. Nová vláda nedisponovala dostačujícími administrativními a kulturními zkušenostmi. Vládní praktiky byly spojené s nevhodnou brutalitou. Společenské přeměny byly uskutečňovány s pomocí teroru a násilí.²⁷⁴

Bolševikům se během prvních tří měsíců podařilo zkonsolidovat diktaturu. Jejich úspěch do jisté míry vysvětluje absence zásadní vojenské opozice v době, kdy byla jejich moc nejslabší. Velké armády bílých generálů se teprve měly utvořit.²⁷⁵

Aby se Lenin vypořádal s protibolševickými náladami, nechal založit instituci známou jako Čeka - Všeruská mimořádná komise (*Vserossijskaja črezvyčajnaja komissija - VČK*), do jejíhož čela dosadil Poláka Felixe Edmundoviče Dzeržinského.²⁷⁶ Jednalo se o organizaci s neomezenou pravomocí, jejímž úkolem bylo chránit „revoluční pořádek“, což znamenalo především fyzickou likvidaci nepřátel nového režimu. Čekisté si při své práci počínali obzvláště krutými způsoby.²⁷⁷ Výjimkou nebylo např. stahování z kůže, napichování na kůl (především duchovní), válení v sudu

²⁷² REIMAN, Michal, LITERA, Bohuslav (eds.), *Zrod velmoci - Dějiny Sovětského svazu 1917-1945*, Praha 2013, s. 13.

²⁷³ FIGES, Orlando, *Lidská tragédie: Ruská revoluce 1891-1924*, Praha, Plzeň, 2005, s. 434.

²⁷⁴ REIMAN, Michal, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, Praha 1991.

²⁷⁵ FIGES, *Lidská tragédie*, s. 474.

²⁷⁶ MOULIS, Vladislav, *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002, s. 54.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 9.

s natloukanými hřebíky nebo přivázání na prkno a pomalé strkání do hořící pece aj.²⁷⁸

Jedním z nejhroživějšího krveprolití revoluce byla bezesporu vražda carské rodiny, která se odehrála 18. července 1918 ve sklepě Ipatijevského domu v Jekatěrinburgu. Car Mikuláš II. s manželkou Alexandrou, pěti dětmi a několika sloužícími byli postaveni ke zdi a postříleni. Lenina uspokojovalo, když se mohl pomstít všem, kdo stáli v popředí starého režimu. Jednalo se nejen o Romanovce, ale i o níže postavené osoby. Nikdy nezapomněl na společenské opovržení, jemuž byli Uljanovovi vystaveni po popravě Leninova staršího bratra Alexandra Iljiče.²⁷⁹

Během přechodu z válečného komunismu k Nové ekonomické politice (NEPU) se bolševici obávali, že uvolnění v oblasti ekonomiky bude pochopeno jako politická liberalizace. Aby nebylo ohroženo jejich mocenské postavení, byl od počátku NEP spojen s perzekucí protivníků strany, ať už opravdových nebo potenciálních. Útok mířil na nebolševické socialistické strany, které měly vliv na široké masy obyvatelstva. V polovině roku 1922 proběhl vykonstruovaný proces proti eserům, kteří byli obviněni z podněcování nepokojů a terorismu. Další v pořadí byla pravoslavná církev, která údajně smýšlela protisovětsky a vykonávala protisovětskou činnost. Většina vysokých církevních hodnostářů byla v roce 1922 zatčena a poté odsouzena k vysokým trestům, včetně trestu smrti. Představitelé liberální inteligence byli v roce 1922 převážně vyhoštěni ze země, což mělo negativní dopad na činnost kulturních a vědeckých institucí.²⁸⁰

Bolševici nastolili zcela nové státní zřízení, mocí disponovala jediná strana a v platnosti byla jediná oficiální ideologie. Stát držel ve svém vlastnictví veškerý průmysl, měl monopol na obchod s obilím, pod dozorem strany byl nejen tisk, ale i školy. Nejvyšším orgánem státu se stala strana, nejvyšší posty byly obsazovány pouze loajálními bolševiky. Z voleb se stala pouze ceremoniální formalita.²⁸¹

Jedním z největších omylů v souvislosti s Říjnovou revolucí je tvrzení, že bolševici se dostali k moci díky masové podpoře přímo jejich straně. Ve skutečnosti s říjnovým převratem nesouhlasilo dokonce i několik bolševických vůdců.²⁸² Málokdo

²⁷⁸ VEBER, Václav, *Leninova vláda (Rusko 1917-1924)*, Praha 2003, s. 57.

²⁷⁹ SERVICE, Robert, *Lenin Životopis*, Praha 2002, s. 323-324.

²⁸⁰ REIMAN, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, s. 25-26.

²⁸¹ SERVICE, Robert, *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009, s. 73.

²⁸² FIGES, *Lidská tragédie*, s. 438.

tehdy věřil, že nastolený režim se v zemi udrží. Sami bolševici i nadále počítali s možností, že budou muset uprchnout ze země.²⁸³ Komunistická strana Ruska (bolševiků), jak zněl od března 1918 oficiální název,²⁸⁴ se však u moci udržela po dlouhých 74 let.

Celý systém byl v podstatě založen na základě myšlenek jediného muže - Vladimira Iljiče Lenina.²⁸⁵ Cílem bolševiků nebylo změnit Rusko, nýbrž přetvořit celý svět, zatímco Rusko pro ně mělo být pouze jakýmsi „odrazovým můstkem“. Bolševici netoužili po reformách, ale po naprostém zhroucení stávajícího režimu s cílem vybudovat zcela nový světový řád.²⁸⁶

Státní zřízení, jež vzniklo v Rusku v roce 1917, se po druhé světové válce rozšířilo do východní Evropy, východní Asie nebo na Kubu. Ve druhé polovině 20. století byl komunismus jedním z nejrozšířenějších a nejmocnějších druhů státního uspořádání. V roce 1989 se nastolený systém začal hroutit v evropských státech, roku 1991 i v Sovětském svazu. Komunistické strany setrvaly u moci pouze ve státech jako Kuba nebo Severní Korea.²⁸⁷

Na samotný závěr bych si dovolila připojit citát z kolektivní monografie *Dějiny Ruska*, který dle mého názoru výstižně shrnuje celou povahu bolševického převratu: „*Lenin tehdy mluvil o ruské proletářské revoluci. Později se razil termín Velká říjnová socialistická revoluce. Nuže: nebyla to revoluce říjnová, protože se podle gregoriánského kalendáře, který sovětská vláda zavedla až v roce 1918, odehrála v listopadu. Nebyla to revoluce velká, protože o výsledku bojů v Petrohradu rozhodla hrstka lidí. Nebyla to ani revoluce socialistická, protože svou povahou řešila historické problémy buržoazně demokratické. A nebyla to ani revoluce, ale ozbrojený převrat. To vše neznamená, že neměl dalekosáhlé důsledky. Poznamenal celou epochu světových dějin, a to není málo.*“²⁸⁸

²⁸³ SERVICE, *Soudruzi*, s. 71.

²⁸⁴ PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, s. 151.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 105.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 10-11.

²⁸⁷ SERVICE, *Soudruzi*, s. 13.

²⁸⁸ ŠVANKMAJER, Milan (eds.), *Dějiny Ruska*, Praha 1996, s. 343.

7 Použitá literatura a zdroje

7.1 Literatura

BOROVÍČKA, Václav Pavel, *Vraždy ve státním zájmu*, Praha 1992.

BERTRAND, Patenaude, *Trockij vzestup a pád Revolucionáře*, Praha 2011.

FIGES, Orlando, *Lidská tragédie: Ruská revoluce 1891-1924*, Praha, Plzeň, 2005.

FITZPATRICK, Sheila *The Russian Revolution*, Oxford 2000.

FOSTER, William, *The Russian Revolution*, Chicago 1921.

GEORGE, Charles H., *Revolution. European radicals from Hus to Lenin*, Glenview 1971.

HANUŠ, Jiří, VLČEK, Radomír (eds.), *Interpretace ruské revoluce 1917*, Brno 2008.

HERESCHOVÁ, Elisabeth, *Vražda carské rodiny*, Praha 2011.

KŘÍŽEK, Jaroslav, *Němci, Lenin a Čs. Legie*, Praha 1997.

LIBERDA, Vladimír, *Otec totalitarismu*, Opava 1992.

LITERA, Bohuslav, *Historie Rudé armády 1917-1941*, Praha 2009.

LITERA, Bohuslav, *Vzestup a pád rudého jezdeckva v ruské občanské válce, 1918-1920. Případ 1. jízdní armády*. In: *Moderní dějiny* 22, 2014, 2, s. 71-88.

LONGWORTH, Philip, *Dějiny Impéria - Sláva a pád ruských říší*, Praha, Plzeň 2008.

MALIA, Martin, *Lokomotivy dějin: Revoluce a utváření moderního světa*, Brno 2009.

MOULIS, Vladislav, *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002.

PIPES, Richard, *Dějiny ruské revoluce*, Praha 1998.

PIPES, Richard, *Rusko za starého režimu*, Praha 2004.

PROKŠ, Petr, *Postoj carského Ruska k nabídkám separátního míru s císařským Německem za „Velké války“ (1916–1917)*. In: *Moderní dějiny* 21, 2013, 1, s. 39-63.

REED, John, *Deset dnů, které otřáslý světem*, Praha 1957.

REIMAN, Michal, *Lenin-Stalin-Gorbačov*, Praha 1991.

REIMAN, Michal, *Ruská revoluce : 23. únor-25. říjen 1917*, Praha 1967.

REIMAN, Michal, LITERA, Bohuslav (eds.), *Zrod velmoci : Dějiny Sovětského svazu 1917-1945*, Praha 2013.

SERVICE, Robert, *Lenin : Životopis*, Praha 2002.

SERVICE, Robert, *Soudruzi : světové dějiny komunismu*, Praha 2009.

ŠVANKMAJER, Milan (eds.), *Dějiny Ruska*, Praha 1996.

VEBER, Václav, *Leninova vláda (Rusko 1917-1924)*, Praha 2003.

VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny mezinárodních vztahů*, Plzeň 2007.

VONDRÁČEK, František, *Tragedie Ruska*, Praha 1922.

VRÁBEL, Ferdinand, *Občianska vojna na Urale a československé vojsko v Rusku-nové ruské pohľady a hodnotenia*. In: *Moderní dějiny* 22, 2014, 1, s. 107-123.

WADE, Rex A., *The Russian Revolution, 1917*, New York 2005.

WILLIAMS, Harold, *The spirit of the Russian revolution*, London 1919.

7.2 Internetové zdroje

<https://www.britannica.com/event/New-Economic-Policy-Soviet-history> [21.1.2017].

http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/revolutions_russian_empire
[16.1.2017].

http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_communism [21.1.2017].

http://orlandofiges.info/section7_TheRussianCivilWar/WarCommunism.php
[21.1.2017].

8 Resumé

A whole century has passed since two notable revolutions shook Russia in the year 1917. One of these was the October Revolution, known in history as one of the most crucial events of the 20th century and which undeniably influenced the structure of today's world. February Revolution preceded this event.

This revolution in February was of civil nature. Upon its conclusion, the old social order based on "serfdom" was abolished and gave way to the efforts to establish a society of "citizens". In the case of October Revolution, we are looking at a Plebeian revolution. An action of lower social strata such as the workers, or people who haven't yet found their place in urban social structures, rank and file army and navy personnel or the rural poor.

The frequently used term Russian Revolution can either be understood as the sum of events happening during several days in October 1917 or as the whole period stretching from February to October of that year. To many authors Russian Revolution would mean the period from the year 1917 to 1921, when the victory in the civil war meant the definitive consolidation of Bolshevik power. To achieve complete understanding of the events of 1917 however, it is necessary to focus on the whole process of transformation of the old regime to the new, which had begun already in 1905.

This work aims to analyse the causes, proceedings and consequences of the October Revolution. It is divided into four main chapters which contain several subsections. The first chapter aims to introduce the beginnings of communism, the formation of the Bolshevik Party and a brief overview of those people who became known in history for their affiliation with communist ideology. It is also necessary to familiarise the reader with political and economic situation in Russia as they were at the beginning of the 20th century and their subsequent influence over the events transpiring in February/March of 1917. A crucial chapter then analyses the period starting with February/March of 1917, when after the abdication of the last Tsar of Russia, Nicholas II., the Russian Provisional Government came to power only to be later overthrown in the Bolshevik coup during October/November of 1917. The last chapter strives to highlight some of the fundamental issues and forms of resistance,

which the newly-formed Bolshevik government had to overcome in the following years. In the conclusion of the thesis, the fully-established regime is described, focusing particularly on its weaknesses and clear negative impact.